

ფინანსური და ეკონომიური კითხვება

ბ ა ნ კ ე ბ ი,

ფული და მათი მნიშვნელობა

ანტონ ფურცელაძისა

კამოცემს

ზ. ჭიჭინაძისა

თფილისი

მსწრაფლმბეჭდავი „ლამპარი“ სემენოვის ქუჩა, № 4.

1906

ფინანსიური და ეკონომიური კითხვები

ბ ა ნ კ ე ბ ი,

ფული და მათი მნიშვნელობა.

34059

ანტონ ფურცელაძისა

გამოცემა
ზ. ჭინაძისა

ტფილისი

მსწრაფლ-მბეჭდავი არ. ქუთათელაძისა, ფრეილინის ქუჩა № 12.

1906 წ.

Дозволено цензурою Тифлисъ, 22 Декабря 1905 г.

ბანკები და მათი მნიშვნელობა.

ბანკები გახდნენ სალოცავად ესრედ წოდებული განათლებული ხალხებისა. ბანკები ობობას ქსელივით მოედვენ მთელს ამ განათლებულს ხალხებს და იმ ხალხთა, რომელთაც ამათთან რამე კავშირი აქვთ და სწავლობენ ამათგან. გატაცებული მთელი ამ ხალხების ფულიანი და უფულოები თითქმის ჰსუნთქავენ ბანკებით: ბანკებს ამყარებენ მთელს თავის ბედსა და უბედობას; ბანკები ამდელვარებენ გულთა, აცხოველებენ იმედთა, აგდებენ სასოწარკვეთილებაში. რასაკვირველია, ამდენს თაყვანის მცემლებში წინააღმდეგითა ჰყავთ ბანკებს. მაგრამ ბანკები მაინც და მაინც თან და თან იჭერენ მთელს კაცობრიობას ხელში და ძალა-უნებლიეთ ჰხდიან ყველას თავის ყურ-მოჭრილ ყმათ. თქმა აღარ უნდა, ჩვენც უნდა წავეზიდნეთ ამ ტალღებსა, თუმცა თითქმის აქამდის არაფერ იცის ჩვენში, რა არის ბანკები და რა ძალა უჭირავთ ხელთა. ჩვენი მწერლობაც აქამდის არის ამაზედ გაჩუმებული, რაიცა წარმოსდგება უფრო იქილამ, რომ თვით მწერალნიც უკაცრავათ გახლავან ამაში, როგორც სხვა ყველაფერს სამწერლო საგანში, რომლისაც ცოდნას და სწავლას ჰსაჭიროებს საზოგადოება და ხალხი.

რომ კარგად დააკვირდეს კაცი, ბანკებზედ გადაწყვეტილს, აწონილს აზრს თითქმის ვერც თვით ევროპის მეცნიერებისაგან გაიგონებ რასმე: ზოგს ბანკების ძალა და სიკეთე აჰყავთ ცათამდის, ზოგნი შეჰყურებენ უნდო თვალით.

როდესაც იწყო გამორკვევა და იჩინა თავი ბანკების ძალამ, პირველმა გენიოსმა ბანკების საქმეში, ლოუმ მოინდომა ესარგებლა ამ ძალით და აპირებდა ამითი მთელი კაცობრიო-

ბის ფეხზედ დაყენებას, გაბედნიერებას. იმას უნდოდა ბანკების ძალით, სხვათა შორის, ფულის გაიაფება, რომ ყველას შესძლებოდა ფულების შოვნა. „პირველი ნიშანი სახელმწიფოს გაღარიბებისა, — ამბობდა ისა, — არის ფულის სიძვირე. უნდა ისე მოხერხდეს, რომ კაცს, რომელსაც ფული უჭირს, ფული ეძლეოდეს სესხად ან სულ უსარგებლოდ, ან ისრე, რომ ამ ფულის მოგებაში იმასაც წილი ედოს... თუ ფულის მოგება ეძლევა მარტო გამცემს, ამ გვარი ფულის სესხი, სიკეთეს კი არა, ზარალს აძლევს ამლებსა და, დახმარების მაგიერად, ჰლუპავს იმასა.“

ამგვარად, ლოჟუს უნდოდა, რომ ის ძალა, რომელსაც ბანკები იჩენდნენ, მოეხმარებინა ქვეყნის სასარგებლოთ. ამას უნდოდა დაედსნა მით ხალხი მოვალეებისაგან და გაეჩინა საღსარი ადვილათ ფულის შოვნისა. ის ამას აპირებდა ან იმგვარად, რომ ამ გვარი გამსესხებელი ბანკის დადგენა ეკისრნა სახელმწიფოს, ან შემდგარიყო ამისთვის ცალკე დიდი კამპანია.

თქმა აღარ უნდა, ლოჟუმ იშოვნა მომხრენი, და, სხვათა შორის ამ საუკუნეში გამოჩენილი ფრანკუზი, პრუდონი ამგვარი ბანკების წყობილებით ელოდა მთლათ დღევანდელი წყობილების შეცვლას და მთელი კაცობრიობის თანასწორ გაბედნიერებას.

მაგრამ, — კვლავაც გვითქვამს, — როდესაც რამე სწავლა არ არის ცხადი დაურღვეველი საბუთებით აწონვილი და დამტკიცებული, იქ ამ სწავლას ყველა თავისებურათ და თავის სასარგებლოთ ჰღსნის.

რა იქნებოდა ლოჟუს წყობილებასა და განზრახვაზედ უწმინდესი. მაგრამ, რაკი ის ტრიალებდა იმ გვარს საზოგადოებასა და ხალხებში, სადაც ყველა საკუთარი ინტერესებით არის გატაცებული, სადაც არ არის აზრი გაღსნილი, რომ კაცი სრული ბედნიერი მხოლოდ მაშინ არის, როდესაც ყველას იმის სწორი ბედნიერება აქვს; რაკი, ამასთან, თვით ლოჟუს სწავლა არ იყო მეცნიერულად, დაურღვეველი საბუთებით

დამტკიცებული, — იმისი სწავლა, მიღებული ზოგიერთში საფრანგეთის რეგენტის ფილიპე ორლიანელისაგან, — დაეცა და ვერ იყო აღსრულებაში ბოლომდის მოყვანილი, რომ ამითი გამოცდილიყო, რაოდენათ შესასრულებელი იყო ამ სწავლის აზრი. ამის გამო, სძლია ლოუს დაწყობილ აზრებს იმ ეგონისტურმა ბანკების წყობილებამ, რომელიც ლოუმდის იჩინეს ბანკებმა და რომელთაც თან და თან გაიდგეს ფერსვები, რაკი ბანკები იყვნენ ხელთ იმ გვართა კაცთა რ საზოგადოებათა, რომელთაც სახეში თავის საკუთარი მოგების მეტი არა ჰქონდათ-რა.

ჩვენ ბოლოს მოუბრუნდებით ამ საქმეს, თუ რაოდენათ შესაძლებელია იმ აზრის შესრულება, რასაც იზრახავდა ლოუ და რაც უნდოდა ამ ბოლოს ხანებში პრუდონს და იმათ მიმადევართ; ახლა ჩვენ გადავავლებთ თვალს დღევანდელი ბანკების წყობილებას და იმათს მნიშვნელობას.

ბანკები არ არის ახალი საქმე. ჯერ ისევ ქრისტეს წინეთათინაში იყვნენ ბანკები, რომელნიც, როგორც ესლაც ზოგიერთა ბანკებო, იღებდნენ ფულს სესხად ან შესანახად და თვითონ თავის ფულს და ამ ფულებს აძლევდნენ სხვებს სესხათ და იღებდნენ ამაში მოგებას. ბანკები იყვნენ ეგრეთვე რომში. წინანდელი ზარაფობა, რომელსაც ვხედავთ თვით უღრმეს დროებში, გადაიქცა ბანკებათ. სიტყვა ბანკი წარმოსდგა სიტყვიდამ *la bandue*, რომელიც ნიშნავს სკამს, დახლს, რომელზედაც ისხდნენ ზარაფები და ბოლოს დროს მებანკენი. ეს ბანკები, როდესაც იღებდნენ ფულს სესხად ან შესანახად, აძლევდნენ იმაში უბრალო ბარათებს. ბილეთების გამოცემა ბანკებიდამ ფულის მიგვირად შემოვიდა ლოუზედ წინად, მეჩვიდმეტე საუკუნის ბოლოს ჯერ პოლანდიაში, მერე ლონდონში, მერე შოტლანდიაშიაც, სადაც უზურში ინახვდნენ ლითონის ფულს ბარტო მეოთხედს გამოცემული ბილეთებისას, როგორც ამ ბილეთების გარანტიას, ამ ბილეთებში გასაღწვორებლად. მაგრამ ყველა ეს ხდებოდა გაუბედავათ, უნდოთ. ეს როგორღაც დაწესდა თავის თავად, თვით პრაქტიკით: პრაკ-

ტიკამ უჩვენა რომ, თუ კი შეიძლებოდა იმ ფულებში, რომელიც თავად შემოჰქონდათ ფულის პატრონებს, ბარათების მიცემა და ამგვარად სხვის ფულის სარგებლობა, რატომ არ შეიძლებოდა, თვითონ გამოეცათ მსესხებლებზნდ თავისი ბილეთები ფულის მაგიერათ! რაოდენიმე მსგავსება იყო ამათში: იქ ბარათები ეძლეოდათ იმათ, ვისაც ფულის გაცემა უნდოდა, აქ ეძლეოდათ ბარათები, ანუ ბილეთები იმათ, ვისაც თვითონ ამათგან უნდოდათ ფულის წაღება. ამ გვარმა მსგავსებამ უჩვენა გზა, რომ შეიძლებოდა მსესხებლებზნდ ფულის მაგიერად ბილეთების გამოცემა. მაგრამ, როგორც ზემოთაც ითქვა, ეს ჯერ ხდებოდა გაუბედავით, რაკი ამგვარი ბილეთების მუშაობაზედ არ იყვნენ კარგათ დარწმუნებულნი და არც ჰქონდათ ამისი ძალა ჯერ აწონილი.

ლოუს დიდებულმა გონებამ ასწონა ძალა ქალაქის ფულისა, საბანკო ბილეთებისა და იმან მისცა ამას სისტემა, სისრულე და გაბედული ხასიათი. იმან ჯერ თავის წერილში შოტლანდიის ბანკთან აღსნა ძალა ამგვარი ბანკებისა და ასწერა კიდევ თავისი პლანი ამათ შესახებ; შემდეგ ეს ძალა ქალაქის ფულისა დაამტკიცა თვით გამოცდილებითაც, როდესაც იმისი პლანები, ზოგიერთებში მაინც, მიღებულ იყვნენ საფრანგეთში.

როდესაც იპოვეს საშუალება, რომ შეიძლება ბილეთების გამოცემა მაგიერ ფულისა, მაშინ მრავალ გვართ ბანკთა მიმართეს ამ ღონეს და ბოლოს ხშირად დგება იმისთანა ბანკები, სადაც არც თუ გროში ფული ჰქონიათ ბანკების შერამადგენელებს, გამოუცხიათ ბილეთები, აუღიათ ამ ბილეთებში სარგებელი და აწა წააღამ შეუდგენიათ ფული, უნახავთ მოგება. მოგება აწა წაიღამ! მოგება მხოლოდ იმიდამ, რომ ამ ბილეთებს ჰქონიათ გასაღალი, გასაღალი იმას, რაც თვითონ არა რაიღამ არის შემდგარი.

უეჭველია, რომ ამ აწა წაიში უნდა იფარებოდეს ერთი რამ ისრეთი ძალა, რომელიც იზიდავს მუშტარს. უიმისოთ

ბილეთებს მუშტარი არა ჰყავთ. ეს ძალა სხვათა შორის არის ის სარგებელი, რომელსაც ეს ბანკები თვითონ აძლევენ ამ ბილეთებში იმათ, ვისაც ხელში ეს ბილეთები გადავლენ. ვთქვათ მე მიჭირს ფული, ვესესხები ბანკსა. ბანკი, ფულების მაგიერათ, მაძლევს ბილეთებს, ნამდვილი ფულის ფასად. ეს ბანკის ბილეთები არიან თამასუქივით: დადებულს ვადაზედ ის ბილეთები უნდა მიიღონ თვითონაც ნამდვილს ფულში; მინამ ეს ვადა გავა, ბანკი მაძლევს ამ ბილეთებში-მე ან სხვას, ვის ხელშიაც ეს ბილეთები გადავლენ — სარგებელს. მაგრამ, მე რომ ისინი მანეთზედ ვთქვათ შაურს სარგებელს მაძლევენ ამ თავის ბილეთებში, თვითონ მევე შაურზედ მეტს სარგებელს მართმევენ. ამ გვარად, მე ავიღე ფულის მაგიერათ ბილეთები. მაგრამ ბილეთები კი არ მინდა, მინდა ფული. ამის გამო მე ვეძებ კაცს, რომელსაც ფული აქვს. ვპოულობ ამგვარს კაცს და ვყიდი იმ კაცზედ ამ ბილეთებს, და ის იღებს ბანკილამ იმ სარგებელს, რომელსაც ბანკები იძლევიან ამ ბილეთებში. ამგვარად, ბანკების ბილეთებს უჩნდება მუშტარი ბანკს რჩება მოგებათ ის მეტი სარგებელი, რომელსაც მე მართმევს თავის ბილეთებში, ვიდრემ თვითონ აძლევს ამავე ბილეთებში ბილეთების პატრონებს. სიტყვით, ბანკი იღებს არა რაილამ.

რაოდენათ სასარგებლოა გაჭირვებული მსესხებლისთვის ამგვარად ფულის შოვნა, ამის პასუხს იძლევა იგივეკეთილშობილი ლოუ „უკეთუ ფულის მსესხებელი (მამულის დაგირაგებაზედ ამბობს, მაგრამ იგივე იგულისხმება ბევრს სხვაშიაც) მამულების სამუშაოდ და მამულებზედ საწადმართოთ ჰხმარობს ნასესხებს ფულს, ის ამაზედ უარეს ველარას მოიგონებს ამ ფულების დასახარჯავად, რადგან მამული არასოლეს არ მოსცემს იმოდენა მოგებას, რაოდენიც ამ ფულში სარგებელი გაუვა. შეგვიძლიან ბეჯითად ვთქვათ, რომ მომეტებული ნაწილი ფულს იმიტომ სესხულობს, რომ როგორმე დროებით მაინც თავი დააღწიოს თავის აწეწილს საქმეებს; ან სესხუ-

ლობს იმიტომ, რომ ეს ფული მოიხმაროს და დაჰხარჯოს. რაკი ერთი ამ გვარს ვალში ჩავარდა კაცი, ის თავისი დღენი დარჩება თავის მოვალის ხელში და ველარ დააღწევს იმას თავსა, რათგან, რამდენიც ხანი გადის, იმდენი უფრო მეტი სარგებლის გადახდა სჭირდება, და მამული კი იმდენს მოგებას არ აძლევს.“

ამ გვარად, იმ წმინდა სწავლის- და წყობილების მაგიერად, რომელიც ჰსურდა ლოუს ბანკებისთვის მიეცა, ბანკებმა მიჰმართეს იმ გზას და წესს, სადაც კაცნი არა რაიღამ მდიდრდებიან და თავისი მოხერხებული წყობილებით უხდებიან ტვირთათ გაქირვებულთა და მშრომელთა.

რაც ითქვა ამ გვარს ბანკებზედ, რომელნიც ამუშავებენ ფულების მაგიერათ ბილეთებს, თითქმის ესევე ითქმის სხვა ყველა ბანკებზედ, რომელთა რიცხვიც და სხვა ზე სხვა გვარობა თითქმის აუარებელია. როგორც ამ გვარი ბანკები, ეგრეთვე სხვებიც ამუშავებენ მომეტებული ნაწილი სხვების ფულებს: თავისგანთ აღებულს ფულში აძლევენ ნაკლებ სარგებელს და თვითონ ამავე ფულში იღებენ სხვებისგან მეტს სარგებელს.

ამ დღევანდელი წყობილების ბანკებს აჩემებენ დიდს მნიშვნელობას მრავალნი მწერალნი და ავტორიტეტნი საბანკო და პოლიტიკურ-ეკონომიურს მწერლობაში. მაგალითად, ფრანკუზების მწერალი კურსელ სენელი და ამისი დამქაში რუსის მწერალი ბეზობრაზოვი ამტკიცებენ, რომ ბანკებს აქვთ ის მნიშვნელობა, რომ ამგვარი სესხით უწყობენ მოწადმართე პირთ ხელსა, აძლევენ შემწეობას, რომ შეუდგნენ საქმეს იქ, სადაც უფულობის გამო საქმე ვერ დაწყობილა, და ბანკების შემწეობით ფულის მსესხებელნი იწყობენ საქმეს, ქირაობენ მუშა ხელს, საქონელს, იარაღს და სხვა, რომელნიც უამ ფულოთ იქმნებოდნენ უქმათ გაჩერებულნი; ამათი ძალა და მუშა დრო იქნებოდა ამაოდ ჩავლილი და დაკარგული. ამას, სხვა მწერლებთან, რომელნიც თავნს (კაპიტალს) თანასწორ მუშა ხელისა მონაწილეთ ჰრაცხავენ ფასის აღებაში, კურსელ

სენოლი დასძენს: „ის ხალხი, რომელსაც უფრო თავის ხელთა აქვს თავისი შრომა და შეუძლიან თავისი შრომა თავისუფლად მოიხმაროს, უფრო მეტს სარგებელს აძლევს ნასესხებს თავნში; და რადენიც უფრო წინ წავალთ ცივილიზაციითა და თავისუფლებითა, იმდენი უფრო პატივი დაეძება სარგებელსა. სარგებელი არის გლახახადი, რომელიც უნდა მიეცეს თავნის პატრონს თავის მოთმინებასა და ზნეობით შრომისათვის. რადგან სწავლა, რომელიც მიუღია თავნის პატრონს, და თავნის შერდგენა და შენახვა ჯდება ფასად, ამის გამო უსამართლობა იქნება, რომ იმან, ვინც ამისგან ამის თავნს სესხულობს, არ მისცეს ამ თავნში მოგება. უნდა იშრომოს კაცმა, რომ შეადგინოს თავნი, მიეცეს მოთმინებას რომ თავნი გაზარდოს; კიდევ უნდა მიეცეს შემჭირვნებას და მოთმინებას, რომ უგდოს ყური იმის მუშაობას, მოხმარებას და შენახვას. თუ ყველა ამ ღვაწლს არ მიეცა თავისი ფასი, მაშინ ყველა დაანებებს თავს ამ გვარს მეცადინეობას და შეუძლებელი გახდება თავნის შერდგენა... უნდა სწორეთა ვთქვათ, რომ ის სწავლა, რომელიც ამბობს, სესხი უსარგებლოთ უნდა იყვესო, თუმცა სიტყვით ბევრს გულს უხეთქავს, რათგან ეს შესაძლებელი საქმე ჰკონიათ, მაგრამ საქმით სრულიად შეუძლებელია და ლაპარაკათაც არა ჰღირს.“

ფრანცუზის ეკონომისტი ბასტია, ის გამოჩენილი ბასტია, რომელმაც ისრე მკაცრად გაუწია პრუდონს პირდაპირობა, ამტკიცებდა იმასვე, რომ თავნი (კაპიტალი) შერსდგება მოთმინებისა და შემჭირვნებისაგანაო. ამავე აზრს ადგენენ თვით სახელოვანნი ეკონომისტი ადამ სმიტი, რიკარდო და სხვანი.

მეთვრამეტე საუკუნეში საფრანგეთის გამოჩენილი მდინსტრი — ეკონომისტი, ტურგო ამბობს: „რადგან ფული ეკუთვნის ფულის პატრონს, ამისკამო იმას შეუძლიან გასცეს თავისი ფული იმ პირობით, რა პირობითაც თავის სასარგებლოთ დაინახავს.“

იერემია ბენტამმა ხომ საღმრთო ვალად ჩათვალო სარგებლისა და თავნის მოგების საყველთაოდ ვალდებულება.

გამოჩენილი ნემენცების მწერალი შულცე დელიჩი, რომელიც ჰერმანიის მუშებს უჩვენებდა თავს იმათ მომხრედ, აი რას უქადაგებდა მუშებს ამის შესახებ: „მოსპეთ სარგებელი და მოისპობა სესხიცა, და თქვენ ეს სესხი მოგაკლდება სწორეთ მაშინ, როდესაც თქვენთვის სესხი უფრო საჭირო იქნება.“

შემდგომ, ესევე შულცე დელიჩი უქადაგებს მუშებს, რომ, რაც გინდა ბევრი ეცადნეთ, თქვენი შრომიდამ იმოდენა ფულს ვერ გადასდებთ, რომ სიბერის დროს თავი შეინახოთო, ამის გამო, თქვენთვის საჭიროა, სარგებელი და მოგება აძლიოთ თავნის პატრონებს, რომ იმათს თავნს ემატებოდეს, რათა იმათ ამ თავნიდამ შეეძლოთ ნიადაგ თქვენი სესხებაო.

ეს, რაც ჩვენ აქ მოკლედ მოვიყვანეთ სხვა და სხვა შესანიშნავ მწერალთა აზრი, არის უკანასკნელი აზრი და სიტყვა თანამედროვე ბანკთა მთაყვანებლებისა.

შეუდგეთ ჯერ იმ სწავლის გარჩევას, რომელიც აჩენს გაუჩინარს, როგორც ჩვენი მღაბიო მახვილი სიტყვა იტყვის, ესე იგი, რომ ბანკებს ჰქონდეთ ის ძალა, ვითომც აღორძინებდეს საქმეს იქ, სადაც იგი უბანკოთ ვითომც ვერ აჩენს თავს და ჩაჰქრება ამაოდ.

ჯერ ვაკითხოთ: რა არის ბანკი?

ჩვენ ზემოთა ვთქვით, რომ ბანკები იმ სულ სხვის ფულს ამუშავებენ, ან ამუშავებენ მომეტებულს ფულს მაინც სხვისას. ესე იგი, ან ვამოსცემენ თავის ბილეთებს ფულის მაგიერათ, რომლებსაც ჰყიდულობენ ფულის პატრონები, და ან იღებენ სესხად ან შესანახავად სხვის ფულებს და ამუშავებენ ამათ. ამგვარად, ბანკის სიცოცხლე და დღევანდელია ჰყიდია იმაზედ, რაოდენი თავისუფალი ფულიც არის კერძო პირებისა, ანუ საზოგადოების ხელში. თუ თავისუფალი ფული ბევრია, მაშინ ამათს ბილეთებს თუ ბარათებს ფასი ადევთ; თუ არ არის

ფული, მაშინ ამ ბილეთებს თუ ბარათებს მუშტარი არა ჰყავთ და ბანკები უნდა დაიკეტნენ. მაშასადამე, ბანკები ამუშავებენ თავის ფულს კი არა, კერძო პირების ანუ საზოგადოების ფულს, და ამ ფულით თვითონაც მდიდრდებიან ამ ფულის პატრონებსაც მოგებას უჩვენებ.

ახლა საკითხავია: თუ კი ბანკები ამუშავებენ სხვის ფულს, თუკი მე, მსესხებელი, ვიღებ ბანკისგან ბანკის ფულს კი არა, სხვის ფულს, — მაშ ბანკი რაღა მატრაკვეცაა აქა?

ბანკების ჩამოჩხირვით ჩემს და ფულის პატრონს შუა, მე მხოლოდ მიძვირდება და მიძნელებს ფულის შოვნა. აქ ბანკი არის უბრალო ჩარჩი, რომელიც დგება გამცემსა და ამღებს შუა, იღებს თავის საჩარჩოს ერთის მხრიდანაც და მეორეს მხრიდანაც, რადესაც უამ ჩარჩოთ შეეძლოთ ერთმანეთში ამღებსაც და გამცემსაც მორიგება და საჩარჩო აღებული ფულიც დარჩებოდათ ჯიბეში.

უეჭველია, შეტყვიან: თუ აგრეა, რაღათ მიდიხარ ბანკებთან, წადით ფულის პატრონებთან და პირდაპირ იმათგან ისესხეთო.

ეს თქმა ადვილია, მაგრამ ეგ სრულებითაც ვერ დაამტკიცებს ბანკების იმ ძალას, რასაც იმათი მღალადებელი აწერენ იმათ. ბანკებმა ყოველს ქვეყანაში შეიძინეს კანონისგან იმგვარი დახმარება და პრივილეგია, რომელიც არა აქვთ კერძო პირებს. ამის შემწეობით ბანკებს ისე მკვიდრათა აქვთ თავის მსესხებლებთან საქმე დაქერილი, რომ თავისი სესხით ძნელათ ჰნახამენ ზარალს. ამგვარად მკვიდრათ საქმის დაქერა კერძო პირს კერწო პირთან თითქმის ვერ შეუძლიან, რომლის გამოც ის რჩეობს ისევ იმას, რომ თავისი ფული ბანკს მისცეს სესხად, ვიდრე კერძო პირსა. ამის შემწეობით ბანკი იზიდავს თითქმის ყველა კერძო პირის ფულს და ამითი უწყვეტავს სახსარს, რომ კერძო პირმა პირდაპირ კერძო პირისაგან იშოვოს სესხათ ფული.

ახლა გადავაგლოთ თვალი, რადენათ არის ეს სასარგებლო საზოგადო კეთილდღეობისთვის.

ბანკი იჭერს შენტან მკვიდრათ საქმეს, რომ ზიანი არა მნახოს. მაშასადამე, შენ უთუოთ უნდა გქონდეს ღონის ძიება, რომ ამის თავნსა ღ სარგებელს გასცე პასუხი. რაკი ეს ასრეა, მაშინ კაცს, რომელსაც თავისი გონებისა, ჯანისა და პატიოსნების მეტი არა აქვსრა, ბანკში ნდობას ვერ მოიპოვნის. მაშასადამე, სესხსაც ვერ იშოვნის და უნდა დარჩეს ღვთის ამბრობაზედ, რათგან ბანკი იმას არ ენდობა და კერძო პირებს კი თავისუფალი ფული აღარა აქვთ, რადგან ისინი ბანკს უფრო ანდობენ ფულს, ვიდრემ კერძო პირთა. ამგვართ, ბანკი ხდება შემწე მარტო იმ პირთა, რომელთაც აქვთ მატერიალური საღსარი პასუხის გებისა, და არ შეუძლიან შემწეობა იმათი, რომელთაც ნამდვილათ უჭირთ ფული, შეუძლიანთ ფულისა გონივრულათაც მოხმარება, და, უფულობისა გამო, უნდა თავისი გონებისა და აგებულების ძალა დარჩეთ უქმათ. ბანკები კო რომ არა ყოფილიყვნენ, მაშინ ის პირნი, რომელთაცა აქვთ ფული და ბანკებში ინახამენ, იძულებულნი იქნებოდნენ მიეცათ ფული კერძო პირებისთვის სესხად. ამასთან, რადგან ყოველთვის არ შეეძლოთ ამ კერძო პირთ აწონვა: ჰქონდათ თუ არა ფულის მსესხებლემთ მატერიალური საღსარი პასუხას გებისა, ბევრისა პირად ნდობაც ექნებოდათ, ისინი, ჯერ ერთი რომ უფრო პირიანათ მისცემდნენ ფულს კერძო პირთ, რადგან საჩარხო, რომელსაც ბანკებს აძლევენ, აღარ გაუვიდოდათ, და ამასთან ხშირად მისცემდნენ ფულს უფრო გაჭირვებულთა და საქმიან კაცთა. ბანკების წყალობით კი აი რა გარემოებაში ვარდება ხალხი: იმას სესხი უშორდება, რადგან, რაც იმის მეზობელს ფული აქვს, გადასულია ბანკში, რომელიც ღარიბს სოფელს კაცზედ არის შორსა: სესხი უძნელდება, რადგან ბანკიღამ ფულის აღებას უნდა ბევრი ხარჯი და ბევრი წვალება და წესის შესრულება; ნამდვილ გაჭირვებულთ და ხაქმიანთ კაცთ სესხი მხოლად აკლ-

დებათ, რადგან დასავირავებელი არა აქვთ რა, ნდობას მთლათ მოკლებულნი არიან უქონლობისა გამო.

აი რა გამოდის აქედამ.

ბანკი იჭერს ხელში მთლათ მათელი ხალხის ფულსა და ამ ფულს აძლევს სესხად იმათ, ვისაც აქვთ შეძლება ქონებითა, უუღარიბესი ხალხი, რომელიც ლოუს და იმის მიმადევართ ჰქონდათ სახეში, რჩებიან სესხ მოკლებულნი. უკეთუ, გაჭირვებისგამო კი არა, აღებმიცემობისთვის. სათაერთ და სამუშაოდ გამოუტანია ვისმე ფული ბანკიდან, გაჭირვებულს ხალხს დარჩენია ერთი ღონე, ამათგან აიღონ სესხად ფული და ან მიაქირონ ამათ თავი. უკეთუ ეს გაჭირვებულნი სესხად აიღებენ ამათგან ფულს, ამათ უნდა მიეცეს ბანკისგან ფულის აძღებს ყოველივე სარგებელი, ზარალი, ხარჯი და დროს მოცდენის ფასი, რაც გადაჰხედიათ ამ ფულის აღებაზედ, და ამასთან უნდა მისცენ მოგებაც, რაოდენიც კი იმის სურვილია, რადგან შენ მთლათ იმის ხელში ხარ ჩავარდნილი, სხვა საღსარი არა გაქვს, სხვაგან ნდობა არა გაქვს. უკეთუ მიაქირავე შენს შრომას, მაშინ შენი შრომით უნდა აღუდგინო ყოველივე ზარალი, გადასახადი, ხარჯი და დროს მოცდენის ფასი, და თვითონაც უჩვენო თავისი შესაჯერებელი მოგება.

ამ გვარად გამოდის, ბანკს არავითარი სასწაული არა ჰქონია ააღორძინოს შრომა, მოწადმართობა და ქონება; ამ გვარი ძალა, რასაც აწერენ ბანკებს, აქვს ფულს. რაკი ეს ძალა აქვს ფულს, და არა ბანკს, მაშინ ფული, რაც უფრო ადვილი საშოვნელი იქნება, იმდენი ქვეყნისათვის სამჯობინაროა. ბანკები კი, როგორც ვნახეთ, უფრო აძვირებენ და ძნელ საშონელს ჰხდიან ფულს. ბანკები კი რომ არ იყვნენ, გაჭირვებულს მოწადმართე კაცს უფრო ადვილად მიუწვდება ფულზე ხელი. მაშასადამე ამგვარს ბანკებს არა აქვთ არავითარი სასარგებლო მნიშვნელობა: იმათი სარგებლობა არის ჭიჭია, მოჩვენება. გამოურკვეველი და ანგარი გონება იმის საზარალო მხარეს გვიჩვენებს სასარგებლო მხარედ.

ახლა გადავიდეთ იმგვარს შეხედულობაზედ, რომ უსარგებლოთ ფულის მუშაობა შეუძლებელია და სავნებელიაო. ან, როგორც კურსელ სენოლი ამბობს: თუ კაცს არ მიეცა მოგება თავის შრომაში, რომელსაც ის ჰხმარობს თავნის შერდგენასა, გაზრდასა, მონმარებასა და შენახვაზედ, მაშინ აღარაფერ ალარ ეცდება, ამ საქმეს შეუდგესო.

დავიწყეთ აქედამა: აღარაფერ იზრუნებს თავნის შერდგენისთვის, თუ ამ შერდგენისთვის მოგება აქა ჰქნასო.

ესთქვით აღარაფერ იზრუნა—ვინ არის წაგებაში?—მართო ის, ვინც უნდა თავნი შეარდვინოს. სხვანი ყველანი რჩებიან მოგებაში: ამითი იგებს მშრომელი, მოწალმართე მუშაკაცი. როდესაც ერთისა ანუ რამდენისამე კაცის ხელში არ მიდის და არ გროვდება თავნი, მაშინ ის იფანტება და რჩება იმ კაცთა ხელში, ვისიც ღვაწლით ისინი აღორძინდებიან ბუნებიდამ მათის გონებისა და ხელის შემწეობით. კაცობრიობასაც, ჭეშმარიტებასაც, სიმართლესაც მხოლოდ ეს უნდათ. აი სხვათა შორის რას ამბობს ერთი ვენეტიკელი ბერი, ორტესი, რომელიც იყო შეთვრამეტე საუკუნეში ერთი უმაღლეს ეკონომისტთაგანი: „ზოგს, როდესაც სარჩო მოჭარბებული აქვს, უეჭველია, რომ ზოგი გაჭირვებაში არ იყვეს ჩავარდნილი: რაც ზოგს მოჭარბებული აქვს, ეს მეტი ქონება არის აღებული სხვათაგან, რომელთაც ეს სარჩო აკლდებათ.“

მაშასადამე, ამ მხრიდამ, რომ თავნის შესარდგენათ აღარაფერ იზრუნებსო, ეს სწავლა ვერ იქერს თავს და ეს მუქარადიდათაც ვერავის შეაშინებს უშვერი ზნეობისა და გონების მეტს.

ახლა გავსინჯოთ ის სწავლა, რომელიც ამბობს: უნდა იშრომოს კაცმა, რამ თავნი (კაპიტალი) შეარდვინოსო; მიეცეს მათმინებას, რამ უგდოს ურთი თავნის მხმარებას და შენახვასო; და რამ უგუდას ამაში უნდა მიეცეს მოგება და სარგებელი თავნის ჰატრანს თავის თავშიო.

გადავაგლოთ ჯერ თვალი იმას, ვინ უფრო შრომასა, შემჭირვებასა და განცხრომაშია—ის, ვისაც თავნი აქვს და ზრდის, თუ ის—ვისიც ხელით და გონებით ეს თავნი გამოადის ბუნებიდამ და განხორციელდება თავნათ, და ვნახოთ: ერგებათ პატრონებს თავნების სარგებელი და მოგება თუ არა.

ჯერ ისევ არისტოტელმა, ამ საოცარმა გენიოსმა საბერძნეთისამ, სთქვა ამ ორი ათასის წლის წინათ: სარგებელი არის ფული ფულთაგან, ყოველ-რიგს აღებ-მიცემის საქმეში ეს აღებ-მიცემობა-სარგებლით ფულის მუშაობა-არის უუაზიზღრესი და უწინააღმდეგესი ბუნებისა.

ციცერონი, სენეკა, წმინდა მამანი, თვით წინასწარმეტყველი მოსე წინააღმდეგნი იყვნენ სარგებლის აღებისა.

ჩვენი ვახტანგ კანონმდებელი ამბობს: ვინც სულიანი კაცია სარგებელს სულ არ აიღებს ფულშიო.

რომის რესპუბლიკის დროს კანონით აღკრძალული იყო სარგებლის აღება.

კათოლიკეთა ეკკლესიისა კანონი უკრძალავდა სარგებლის ამღებთ ზიარებას, ქრისტიანული წესით დამარხვას და ანდერძის დატოვებას.

ლოჟ, რომელმაც ჩაუყარა საფუძველი დღევანდელთა ფინანსებრივთა და ბანკობრივთა წყობილებათა და რომლისაც სწავლა ასრე დაასახიჩრეს, ამბობს, რომ სახელმწიფოში ფულს ისეთივე მნიშვნელობა აქვს, რაც სისხლს კაცის აგებულებაში. „ისინი, ვინც ფულს აგროვებენ და ინახავენ, ჰგვანან იმ ნაწილს კაცის აგებულებაში, რომელიც იჭერს და აღარ უშვებს სხვაგან იმ სისხლს, რომელიც ამ ნაწილთან ჩამოსულია. ამ გვარი დაჭერით ის უშლის მთელს აგებულებას ამ სისხლით სარგებლობას და ამითი მთელი აგებულება უნდა დასნეულდეს და მოკვდეს. უქვეელია აგებულებასთან მოკვდება ის სხეულიც, რომელმაც დაიჭირა თავისთან სისხლი და აღარ გაუშვა სხვაგან სამუშაოთ. თქვენ ნება გაქვთ აიღოთ ფული, რომ მოიხმაროთ თქვენს საჭიროებაზედ, სხვაფრივ ფულის

დახალფვა, მოხმარება და დასაკუთრება არ შეგიძლიანთ, რათგან ამ ფულმა, როგორც თქვენს-ხელში, ისრე სხვების ხელში უნდა გაიარონ, რაკი ფული ყველასათვის არის გაცემული, და არა მარტო თქვენთვის. ვინც არ ასრულებს ამას, ის არის შემცოდე და დამნაშავე წინაშე სახელმწიფოსი და საზოგადოებისა.»

ერთი უდიდესი ეკონომისტი ამ საუკუნისა, კარლ-მარქსი ამბობს:

„საქონლის ფასი არის მხოლოდ უბრალო შრომა კაცისა, მოხმარებული ამ საქონლის გამოწვევასა და შერდგენაზე.“

„თავნი (კაპიტალი) ნიადაგ იმას ებრძვის, რომ სამუშაო ფასი სრულიად არა რად აქციოს.“ (ესე იგი, რომ მუშას სრულიად არ ეძლეოდეს ფასი თავისი შრომისა).

„ამგვარად თავნი რდგება და იზრდება იმ ფასიდამ, რომელსაც უკლებენ მშრომლებს თავის შრომაში.“

„სიტყვით, რავდენიც თავნი რდგება და იზრდება, იმდენად მატულობს და იზრდება უქონებო და უსაზრდოვო ხალხიცა (პროლეტარი).“

„ამგვარს წყობილებაში თავნი გროვდება უზომოთ თითო ოროლას ხელში, და გროვდება იმიტომ, რომ ის ჰქრება სხვების ხელიდამ.“

„რავდენიც თავნი (კაპიტალი) იზრდება, იმდენათ, რაც უნდა სამუშაო ფასი ეძლეოდეთ, მუშების მდგომარეობა უარესობაში მიდის, ერთგან თავნის გამრავლება, მეორედგან-მშრომლებში, რომელნიც ბუნებიდამ აღმოაცენებს თავნს, მრავლდება სიგლახაკე, უზომო შრომა, მონება, უშვერება, რეგვენობა და ზნეობით დაცემა.“

ავგუსტ ბეკერი ამბობს:

„თავნი (კაპიტალი) არის ტაძარი წარმართთა, ავებული მუშათს გამხმართ ძვალთაგან, რო ამ ტაძარში მარად ცისმარედლე შეიწირებოდნენ მსხვერპლათ გაჭირვებულნი კაცნი.“

ქან ბატისტსე, ეს თვით-ბურჟუაზული ეკონომისტი, ესეც კი აი რას ამბობს თავნის შერდგენაზედ:

„თავნი არის ნაყოფი დაზოგვისა, მაგრამ ის შემცდარია, ვინც იფიქრებს, ვითომც თავნი სდგებოდეს საზოგადოების ნაშრომის მონარჩენილად. მართალია მათთვის, ვინც ინახავს, არის მონარჩენი, მაგრამ საზოგადოთ, საზოგადოებისთვის ეს მონარჩენი არ არის, რადგან რადენიც თავნი იზოგება და ძნახება, იმდენი საზოგადოება შევიწროებასა და მოთმინებას იტანს. სიტყვით, თავნი სდგება იმ ნაშრომისაგან, რომელიც არის მოსახმარად უუსაქიროესი, და არა მოსანარჩუნებელი. ამის გამო, ზრდა თავნისა საზოგადოებას ავდებს გაჭირვებაში.“

ტურგო, ეგრეთვე ბურჟუაზული მინისტრი-ეკონომისტი, ამბობს: „თავნის პატრონი სკდილობს, რაც შეიძლება ნაკლები მისცეს მუშას თავისი სამუშაო ფასი. რაკი სამუშაოს მთხოვნელი ბევრია და სამუშაო ნაკლები, ამისგამო თავნის პატრონი ქირობს იმას, ვინც ნაკლებს დასჯერდება. მუშები იძულებულ არიან, ერთი ერთმანეთზედ უფრო დაიკლონ სამუშაო. ამ გვარად მუშას ეძლევა სამუშაო, რაც კი შესაძლებელია ნაკლები.“

თავის თხზულებაში „თავნი“ (კაპიტალი) მარკსი ამტკიცებს, რომ, რაც გინდა მშრომელი კაცი იყვეს და მოხერხებული საქმეში, ის მხოლოდ იმდენს ნაყოფს შეიძენს თავის შრომაში, რომ გაუჭირვებლივ თავი ირჩინოსო.

მართლაცა და ავილოთ, გავსინჯოთ რომელიც გინდა წესის მუშა და გაუნაწილოთ თანასწორ სამუშაო: სად ვნახავთ, რომ იმათ იმდენი ნაყოფი აიდგინონ თავის შრომისა, რომ მაძლარიც იყვეს, ჩაცმულ დახურულიცა, ბინაც ზომიერი ჰქონდეს, ზომიერივე სხვა რიგი უსაქიროესი გარემოებანი სიმრთელისა, გონებისა, ზნეობისა და სხეულის წარმატებისა და ზრდისათვის, დი შეეძლოს კიდევ გადადგება თავნება და თავნის შერდგენა თავის შრომისგან?

მაშასადამე, უკეთუ, რაც გინდა მოღვაწე და მშრომელი კაცი იყვეს, თავის საკუთარი შრომიდამ არა რჩება არაფერი ძირსა, რომ თავნი შეადგინოს,—მაშ რა ღონისძიებით უნდა შესდგეს თავნი, კაპიტალი?!... თავნის ანუ კაპიტალის მოგების თაყვანი სმცემელნი კი გვეუბნებიან, იმათ ისიც არ ეყოფათ, რომ თავნი შეადგინეს, უნდა იმათ კიდევ ამ თავნში მოგება და სარგებელიც მიეცეთო.

რაკი ბუნებრივ საქმე ისრეა, რომ არა მშრომელს კაცს მარტო თავისი შრომიდამ არ შეუძლიან რამე მოინარჩუნოს და თავნი შეადგინოს, მაშასადამე, რომ თავნი შესდგეს ვისამე ხელთა, ამ კაცს უნდა რამე ძალა, რამე საღსარი ეჭიროს ხელში, რომ სხვებს მოუკლოს შრომიდან, მოამშიოს, მეტი აშრომოს შეძლებაზედ და აქედამ იწყოს თავნის შედგენა. მაშინ ცხადია, თავნის პატრონი, თავისი შრომით კი არა, მომჭირვებით კი არა,—სხვების დაკლებით, სხვების ხელიდამ ნაშრომის გამოტაცემით, გამოტყუებით ადგენს თავნსა. ნუთუ ესეც საკმაო არ არის თავნის პატრონისათვის, რომ ის გახდა თავნის პატრონი, და კიდევ ამ თავნში სარგებელი და მოგებაც არ აიღოს?! უკეთუ იმას თავის თავნში მოგება და სარგებელიც ეძლევა, მაშინ ის ხდება სრული პატრონი მშრომელი ხელისა. ჩვენ ვნახეთ, რომ შეუძლებელია მარტო თავისი ნაშრომით თავნის შედგენა; რომ თავნი შეადგინოს, ამისთვის არის საჭირო სხვების შრომიდამ ნაწილი აიღოს. რაკი შრომა მარტო იმდენსგვაძლევს, რომ ჩვენ ძლივას გვეოფნის, უკეთუ აქედამაც რამე მოგვაკლდება, უეჭველია ვცვივდებით გაჭირვებაში. რაკი ვცვივდებით გაჭირვებაში, მაშინ იძულებული ვხდებით მივმართოთ თავნის-კაპიტალის-პატრონს, რომ ამ გაჭირვებაში დაგვეხმაროს. ის გვეხმარება, მაგრამ გვეუბნება, რომ, თქვენ ამ დახმარებაში კიდევ უნდა მოგება მიჩვენოთო. გაჭირვება ამ მოგების მიცემას გვაკისრებინებს. მაშინ ჩვენს შრომას აკლდება ისიც, რაც თავნს შეადგენს და ამ თავნის მოგებაცა. აქ კიდევ უფრო გაჭირვებაში ვცვივდებით და

უფრო გვიჭირს თავნის პატრონი, და, რავდენიც ხანი გადის, იმდენი უფრო ვცვივდებით იმათს ხელში. რავდენიც უფრო გვიჭირს იმათი თავი, იმდენი უფრო ფასს ადებენ თავნის პატრონები თავის თავნს და იღებენ ჩვენგან უფრო და უფრო მეტს მოგებას. ბოლოს მიდის საქმე იქამდის, რომ თავნის პატრონი გვაძლევს იმდენს ჩვენს შრომაში, რავდენიც თვითონა ჰსურს. თავნის პატრონი, როგორც ჩემოთ მარკსისა და სხვა ეკონომისტების სიტყვებიდამა სჩანს, ეტანება იმას, რომ შრომა სულ მუქთათ ჩაიგდოს ხელში, და თუ სულ მუქთათ არა, ბევრგან მაინც და მაინც შრომის ფასი იქამდის არის დაცემული, რომ მშრომელი კაცი ზოგიერთა დაწინაურებულს ხალხებშიც კი ჯაფისგან თითქმის პირუტყვად არის გცეული და უსაზრდოვობისაგან ნახევარ სიცოცხლე მოკლებული, რომლისგამოც წრიოკდება, არამცთუ ზნითა და სხეულით თვითონ მშრომელი კაცი, და თვით თავის შთამომავლობითაც.

მაშასადამე, შრომით, მომჭირვებოთ, მოთმინებით და ცოდნით კი არა, თავნი (კაპიტალი) სდგება სხვების ნაშრომის დაკლებით, სხვების შემჭირვებით და გაჭირვებაში ჩადებით. სიტყვით, როგორც იგივე მარკსი ამბობს: „კაპიტალს ყოველი გამოსათქორი ადგილიდამ, თავიდამ ფეხის გულემაბადის გამოსათქორს სისხლი და ჩირქი.“

რაკი ერთი და ერთი სდგება თავნი, თავნი იჩენს იმავე ძალას, რაც ძალა ტრიალებს ყოველს ფიზიკურს მოვლინებაში: უდიდესი სხეული სძლევს და იერთებს თავიზედ მცირეს სხეულს. ამავე ძალას იჩენს თავნიც და, მარკსის სიტყვით, ხდება შემდეგი „უფრო დიდი თავნი სძლევს და ჰნთქავს თავიზედ მცირე თავნს. . . . ამას გარეისათ სათავნო (კაპიტალურს) წარმოებასთან სდგება სრულიად ახალი ძალა—სესხი (кредитъ). სესხი, გარდა იმისა, რომ თვითონ ხდება მძლავრი იარაღი კონკურენციის ბრძოლაში: ის უჩინარი ქსელებით ჰხლართავს და იზიდავს ფულს, რომელიც არის გაფანტული საზოგადოე-

ბაში, და უგდებს ამ ფულს კაპიტალის პატრონს ხელში. სესხი არის მაშინა, რომლისაც საკუთარი დანიშნულება არის, რომ გაფანტულს სხვა და სხვა ხელში ფულს, ერთს ადგილას, ერთის კაცის ხელში მოუყაროს თავი.“

ყოველივე ამ ნათქვამებიდამ მკითხველი ცხადათ ჰხედავს: პირველი იმასა, რომ თავნი სდგება სხვების შრომისა და მოღვაწეობიდამ, და არა საკუთარი შრომისა და ღვაწლიდგან; მეორე იმასა, რომ, რაკი თავნი არის შემდგარი სხვების შრომისგან, ამისგამო ის არ შეადგენს პატრონის საკუთრებას და მაშასადამე არცა აქვს პატრონს ნება რომამაში მოგება ჰნახოს ზე სარგებელი აილოს; მესამე იმასა, რომ ვერც ერთი ღღევანდელი ბანკი ვერ შეინახავს თავს უსარგებლოთ. რაკი უნდა აილოს სარგებელი, ის ამითივე ჰკარგავს საზოგადოების სასარგებლო მნიშვნელობას და ძალას; მეოთხე იმასა, რომ ბანკები, არამც თუ იღებენ სარგებელს, თავისის მყოფობით უმატებენ სარგებელს, აძვირებენ ფულს და გაჭირვებულთ და უსაღსროებს აგდებენ სრულს გაჭირვებასა და განწირულებაში, რაკი სრულიად ეკარგებათ სესხის საღსარი; მეხუთე იმას, რომ ბანკს სრულიად არა აქვს ძალა, რომ სადმე გააღვიძოს და ააღორძინოს შრომა და მოღვაწეობა, და ეს ძალა აქვს რაოდენათმე ფულს, და არა ბანკს; მეექვსეც იმასა, რომ, ვერა ბანკი ვერ იმუშავებს, თუ არ არის საზოგადოებაში თავისუფალი ფული: ის ამ თავისუფალს ფულს თავისი გამბუფი ქსელებით იზიდავს თავისკენ და ამითა გაჭირვებულთ აგდებს უფრო გაჭირვებაში. მაშასადამე, ღღევანდელი ბანკების სასარგებლო ძალა არის ოცნება გატაცებული სწეული გონებისა.

ახლა გადავიდეთ ლოუსა და იმის მიმადევართ სწავლაზედ.

როგორც ზემოთაც იყო ნათქვამი, ლოუს ბანკის სასესხებელი ბილეთების გამოცემით უნდოდა მთლათ კაცობრიობისათვის შეემსუბუქებინა ფულების შოვნა და ამითი ელოდა იმისი მრავალგვარი დაჭირებიდამ დახსნას. პრუდონი ამგვარი

ბანკებით და ბილეთებით ელოდა მთლათ კაცობრიობაში დღე-
ვანდელი წესების ძირიანათ შეცვლას, ყველას ერთ ზომა-
ზედ დაყენებას და ამაღლებას; ერნესტ ბეკერი ამასვე ელის
ბანკებისაგან; გამოჩენილი ლუი ბლანი, რომელმაც დღევან-
დელს დაწინაურებულს ეკონომიურს სწავლას მისცა კილო,
თუმცა უკრო ნათელი თვალით უყურებდა ამ საგანს, მაგრამ
ისიც ამ წესს ამყარებდა უზომო იმედებს. ის ჰფიქრობს,
ლოუს სისტემა მის დროს მიტომ ვერ შესრულდა, რომ ეს
სისტემა არის კოლპერაციებისა და ასსოციაციებისა და ასსო-
ციაციების სისტემისათვის, და არა ინდივიდუალური სისტემი-
სათვისაო; მაშინ იყო კერძო-პიროვნული (ინდივიდუალური)
სისტემა და ლოუს სისტემა- მიტომ დაეცაო.

ლოუს უნდოდა თავისი ბანკებით, რომ სახელმწიფო გამ-
ხდარიყო მცველი და მფარველი მთელი სახელმწიფოს ქონე-
ბისა და ყოველივე საქმის მოთაოსნე. ამისთვის იმას უნდოდა
გამოეცა იმოდენა ქალაქის ფული, რაოდენიც მოთხოვნი-
ლება იყო სახელმწიფოში. ფულის სიძვირეს-ამბობდა ისა-მოს-
დევს საშინელი ბოლოგო: ის ჰხდის ბატონათ ფულის პატრო-
ნთა, რომელნიც უზომო მოგებისა და სარგებლის აღებით
ატყავებენ გაჭირვებულთა. ლითონის ფულს არ შეუძლიან,
ყველას გაუწვდნს, რადგან ოქრო და ვერცხლი არც იმო-
დენა მოიპოვება, რაც საჭიროა, და ამასთან წასად-წამოსადე-
ბათ, გადასაცემ-გადმოსაცემათ გასაჭირნი არიან; გარდა ამისა,
თვითონ ამათს მოპოვებაზედ იღუპება დიდი შრომა და მუშა
ხელი, და თვითონ ლითონი, ფულათ მომზადებული, სცდება
სხვა რიგს სახმარისობასა. რადგან ლითონის ფული ყველას
ვერ გასწვდება და ყველას ამაზედ ხელი არ მიუწვდება, ამაში
უფულობის გამო დაიკარგება უმუშაოთ ბევრი დრო და განძი,
რომელიც იფარება საქმესა და ბუნებაშიო; მრავალი გა-
ჭირვებული დარჩება უმუშაოთ, უსაქმოთ, უპურათაო. ამის-
გამო ის ურჩევდა ქალაქის ფულის დაწესებას. ქალაქის
ფული, —ამბობდა ისა,—არის იმგვარი საღსარი, რომელსაც
რადგენსაც უნდა გამოხცემს სახელმწიფო. ქალაქის ფული

უნდა გამოიცემოდეს სახელმწიფოსაგან და ეძლეოდეს სესხად. ლოუს უნდოდა, რომ სახელმწიფოს ეკისრნა ზრუნვა თვითოულის ყველა ცალკე პირზედ და მოეხდინა შესაფერი განწყობილება შრომისა და სიმდიდრის შორის. ამ აზრის შესასრულებლათ, ლოუს აზრით, სხვათა შორის, იყო საქირო ქალაქის ფული. მხნესა და მოწადიპართეს, მაგრამ ამასთანავე ღარიბს კაცს შეუძლიან მოიციეს მხოლოდ უბრალო ბარათი იმაზე, რაც არის საქირო იმის ცხოვრებისა და საქმისათვის. ესე იგი, უნდა მიეცეს ფული უბრალო ბარათის ნდობით. ამისთვის უნდოდა დაეწესებინა ლოუს სახელმწიფო ბანკი, რომელიც დანიშნულება ის უნდა ყოფილიყო, რომ შეემოწმებინა ღარიბი კაცების ბარათები, ის ბარათები, რომელთაც ექნებოდათ ძალა, და ამგვარი ბარათებს წილათ გამოეცათ ბილეთები, რომელთაც უნდა ჰქონოდათ ძალა ფულისა, გაეწიათ ფულის მაგიერობა, ლოუს უნდოდა, ამ გვარი სახელმწიფოს დახმარებით ღარიბი კაცის გონებას, ხელს, ნიქს ჰქონოდა საკუთარი ნიშანი, რომელიც იხმარებოდა ფულად, როგორც მაგალითათ შეძლებული კაცის ქონებას ჰქონდა თავისი ნიშანი-ლითონის ფული. სიტყვით, ლოუს, ამგვარი ბანკის დაწესებით უნდოდა, სახელმწიფო გამხდარიყო განაწილებელი საზოგადო ქონებისა.

ამგვარივე იზრი ჰქონდა პრუდონსაც, მხოლოდ იმ გარჩევით, რომ ლოუს კიდევ იყო იმ აზრზედ, რომ სესხში მსესხებელს უნდა ეძლია რაოდენიმე მოგება ბანკისთვის, რათა ბანკს შესძლებოდა ლითონი ფულის შენახვა გამოსასყიდავით თავისი მიცემული ვექსილებისა ანუ გასასტუმრებლად ვალისა, და ამასთან, რომ ამითი სახელმწიფოს შესძლებოდა შეეცხო ხალხის სახელმწიფო გადასახიდი, რათა პირდაპირი გადასახიდი სახელმწიფოში მცხოვრებთ აღარ გადაჰხდოდათ. პრუდონი თხოულობდა სრულიად უსარგებლოთ ბილეთების გამოცემას.

ჩვენ იმის გასაგებათ, თუ რაოდენათ შესაძლებელია ამ წესის შესრულება და რაოდენათ სასარგებლოა ეს, ჯერ უნდა

გავარჩიოთ და ვიპოვნოთ ნამდვილი კანონები ფულის წაობისა, ესე იგი, გავიგოთ, რაშია ფულის ძალა და რა უნდა იყვეს ფული.

ჩვენ აქ მხოლოდ მოკლეთ მოვიყვანთ უფრო დიდი ავტორიტეტების აზრს შესახებ ფულის მნიშვნელობისა, და შემდეგ შეუდგებით იმათს გარჩევას,

ლოუ ამბობს: „რომ დაწესდეს იმგვარი ფული, რომელსაც თავის თავათ ფასი არა ჰქონდეს და, ამ უფასურობისგამო, უცხო ქვეყნის ხალხი ვერდებოდეს ამ ფულს და არ გაჰქონდეს სახელმწიფოდამ, და ამასთან, თუ ის მოიჭრება იმდენი, რაოდენი მოთხოვნილებაც იქნება სახელმწიფოში, ეს იმისთანა სიკეთეს მოუტანს სახელმწიფოს, რომ მიადწვევინებს სიმდიდრემდის და გააძლიერებს.“

აქედამ თითქო გამოდის ის აზრი, რომ საჭირო არ იყვეს ფულის გამოცემაში რამე გარანტია ფულისა. მაგრამ მეორედგან თხოულობს ფულის გარანტიით სანდო ბარათებს შრომისას უქონებელი ხალხისაგან, როგორც ზემოთაც გვქონდა ამაზედ დაბარაკი, და გარდა ამისა ამბობს, რომ გამოცემული ქალაქის ფულის გარანტიით უნდა იყვეს მთელი სახელმწიფოს მამულებო. მამული, ესე იგი მიწა, უნდა იყვეს ფულიო. მიწის რაოდენობა არ იცვლება და რაც ხანი გადის მიწას ფასი უმატებაო, ამის გამო, ვისაც ფულის ნიშანი (ესე იგი ქალაქის ფული) ხელში აქვს, ის ნიადაგ დარწმუნებულია, რომ უჭირავს ხელთ ღირს-საფასური, რომელსაც ფასი და ღირსება კი არ აკლდება, კიდევც ემატებაო. მიწა არის მთელი სახელმწიფოს შემნახველი და ნაყოფის მომცემი, ამისგამო მიწა არის უკეთესი გარანტია ფულის ნიშანისაო.

ჟან ბაბტისტ სე ამბობს, ქალაქის ფული ყველა ფულზე უფრო სამჯობინარაოა სახმარად. მაგრამ, რომ ამას ფულის ძალა ჰქონდეს, უნდა ჰქონდეს გარანტია, რომლისაც სიმვლოო (წარმოამადგენელი) იყვეს ეს ფულიო. უკეთეს გა-

რანტიათ იმას მიაჩნია პური, რომელსაც მოიყვანს სახელმწიფო.

კურსელ სენოლის აზრით ქალაღდის ფულისთვის ისიც საკმაოა, რომ გამოსცა ის სახელმწიფომ და ვალდებულჰყო ყველგან და ყველასათვის მისაღებათ, სხვა გარანტია იმისთვის არ არის საჭიროყო. ფულათ უნდა იხმარებოდეს ლითონის ფული (ოქრო და ვერცხლი), რომელსაც თავისი საკუთარი ფასი თვითონვე აქვსო, და ქალაღდის ფული უფრო უშვერი და გაუნათლებელი სახელმწიფოებისთვის არის, ვიდრემ განათლებული, დაწინაურებული სახელმწიფოსთვისაო. მაგრამ ბოლოს მაინც იმ აზრზედა დგება, რომ ქალაღდის ფულს ნამდვილი ფულის ღირსება და ფასი მაშინა აქვს, როდესაც გარანტიათ აქვს ლითონის ფული. თუ მანეთს ლითონის ფულზედ მანეთი ქალაღდი გამოეცი, მაშინ ქალაღდის ფულს ლითონის ფულის ფასი აქვს, თუ მეტი, და მაშინ, რამდენიც მეტი იქნება, იმდენი ქალაღდის ფასი ეცემაო.

ფულკრინ-მაზელისა, ჯონ გრეისა და პრუღონის *) სიტყვით უნდა დაფასდეს სახელმწიფოს საქონელი, ამათ ფასობის დაგვარად გამოიციეს ბილეთები (ქალაღდის ფული) და ამ ფულმა იმუშაოს სახელმწიფოში.

ტიურგო, სისმონდი და სხვანი მრავალნი იყვნენ იმ აზრისა, და დაამყარეს კიდევც ის აზრი, რომ, რადგან ფული ჰსა, ხავს საქონლის ფასს, თვითონაც უნდა ფასიანი იყვეს, ესე იგი, რომ, ვთქვათ აღსნა იმას ფულის ბეჭედი, მაინც თავისი ფასი არ დაჰკარგოს. ამისგამო, ისინი ამტკიცებენ, რომ ფულათ უნდა იხმარებოდეს ძვირფასი ლითონი, მეტადრე ოქრო და ვერცხლიო.

იღამ სმიტი ამბობდა, ქალაღდის ფული სჯობია ლითონის ფულს, და ქალაღდის ფულის გარანტიათ სხვათა შორის ჰხედავდა ლითონს.

*) პრუღონის ბანკის წყობილება ჯერ ფულკრინ-მაზელს და მერმე ჯონ გრეის ეკუთვნით, ამათგან ისარგებლა ამ აზრით პრუღონმა.

რიკარდოც აღიარებდა ამასვე, მხოლოდ ამბობდა, ქალაქის ფულის გარანტიით უნდა იყვეს ის მეტი შრომა და ნაშრომი, რაც ხარჯს გარეთ რჩებაო. ესე იგი ქალაქის ფული იმდენი უნდა გამოვიდეს, რაც ხარჯ გარეთ სახელმწიფოში შრომა და ნაშრომი რჩებაო.

კარლ მარკსი, ეს ძლიერი კრიტიკოსი კაპიტალისა, ამბობს ფულის ფასზედ: „ფულის საკუთარს ფასს შეარდგენს ის მუშა დრო, რაც ამის მოპოვებასა და შემუშავებაზედ მოხმარებულია. ამისი საკუთარი ფასი იქნება თანასწორ იმ საქონლისა, რომელსაც ამოდენავე შრომა, ესე იგი მუშა დრო მონდომებია.“

ესევე აზრი წარმოითქვა ჯერ ისევ მარკსამდის რიკარდოსა და ადამ სმიტისგან. ისინიც ფულის მნიშვნელობაზედ სრულიად ამ აზრისანი იყვნენ.

შემდგომ ამბობს კიდევ მარკსი: „ქალაქის ფულის მუშაობა, როგორც ფულისა, მხოლოდ მაშინ შეიძლება, როდესაც ის მუშაობს ოქროს მაგიერად, ქალაქის ფული მხოლოდ იმდენი უნდა გამოვიდეს, რამდენიც შეიძლებოდა, რომ გამოსულიყო ოქროს ან ვერცხლის ფული, რომელსაც სიმბოლოს (მაგიერობას) წარმოადგენს ქალაქის ფული.“

ამგვარად, ყველა ეკონომისტები თანახმანი არიან, რომ ფულს, ლითონის ფული იქნება თუ ქალაქისა, უნდა ჰქონდეს გარანტია. ლითონის ფულის მქადაგებელნი ამბობენ, რომ ამ ფულის გარანტიით ისიცა კმარა, რაც ამაზედ შრომა წასულაო. ქალაქის ფულის მადვიარებელნი, გარანტიით ამ ფულისა უჩვენებენ ზოგნი ლითონის ფულზედ, ზოგნი მონარჩენს შრომაზედ, ზოგნი სახელმწიფოში მოყვანილს პურზედ; ლოჟ სახელმწიფოს მიწებსა და უქონელი ხალხის შრომაზედ; ზოგნი სახელმწიფოში მყოფს საქონელზედ. სიტყვით, იმაზედ ყველანი თანახმანი არიან, რომ ფულს უნდა ჰქონდეს რამე გარანტია, განსხვავება არის ამათში ფულის გამოცემის რაოდენობასა და თვით ფულის გამოცემის ღირსებასა და მის სასარგებლო ძალაში.

გავსინჯოთ ჯერ ის სწავლა, რომელიც აღიარებს ლითონის ფულს და ამ ფულს, როგორც გარანტიას ქალაქის ფულისას.

ოქრო და ვერცხლი; როგორც ვიცით, მოიპოვება ძალიან ცოტა. მაშასადამე, თუ ქალაქის გარანტიათ მარტო ოქროსი და ვერცხლის ფულია და მარტო იმდენი გამოიღვა ქალაქის ფული, რაც ოქრო და ვერცხლია, უეჭველია არ იქნება საკმარისი სახელმწიფოში სამუშაოთ, და ფულის ნაკლებობა მისცემს დიდს დაბრკოლებას ყოველგვარს მოწოდებას. თუ გამოსცემ მეტს, მაშინ რავდენიც მეტი გამოვა ქალაქის ფული ლითონის ფულზედ, იმდენი ქალაქის ფასი დაეცემა და გავა ნაკლებ ფასად, ვიდრემ ფასობს ოქრო და ვერცხლი. რაკი ოქრო და ვერცხლი ცოტაა, და სახელმწიფოს კი ბევრი ფული უჭირს, ამისგამო ოქრო და ვერცხლი არ ივარგებენ ან არ იკმარებენ გარანტიათ ქალაქისა. მაშასადამე, ამ მხრივაც ოქრო და ვერცხლი, როგორც ფული ან გარანტია ქალაქისა ვერ ასრულებენ თავის დანიშნულებას. რაც შეეხება იმას, რომ იმათ თავის თავათ ფულის მნიშვნელობა აქვთ,—ამ მნიშვნელობას აძლევენ ყველა ეკონომისტნი თანხმად იმიტომ, რომ იმათ, ე. ი. ოქროსა ვერცხლის ფულს თვითონ თავის თავათ თავისი ფასი აქვთო, რაკი ამა თს მოპოვებას, გადახალისებას და არსებაში მოყვანას შრომა უნდაო, რაც უფრო მეტი შრომა უნდა ამათა, იმდენი უფრო მეტი ფასი ადევთო. აქედამა სჩანს, რომ ამ ლითონის ფულის მოსაპოვებლათ სცდება მრავალი მუშა ხელი, გონება, ნიჭი, რომელიც უნდა მოაკლდნენ სხვა საზოგადო სახმარ. საქმეთა. აქედამ გამოდის ისა, რომ ფული, რომელიც უნდა მხოლოდ ცვლას ახდენდეს ამდებთა და მიმცემთა შორის, თვითონაც ცალკე ფასს იღებს და აცდენს თავის შეძენაზედ ხალხს; მეორეც ისა, რომ, გარდა იმისა, რომ უნდა ჰსახავდეს სხვა საქონლისა ან შრომის ფასს, —თვითონაც საფასურია,—მაშასადამე, ის მარტო ფული არ არის და არის განძიცა, მეორეც ისა, რომ განძი, რაკი ფუ-

ლათ იქცევა, აკლდება საზოგადოებას, როგორც სახმარი ნივთი. აქედამ ცხადია, რომ ამ მხრივაც ოქრო და ვერცხლი ვერა სწევნენ ნამდვილს ფულოებას და თავისი ფულოებით აღლევნენ საზოგადოებას ზარალს. ეს კიდევ არაფერი. ამავე ეკონომისტთა სწავლით, ქალაქის ფული იმიტომ არის ფული, რომ იმას უზურში აქვს სხვა რამე სახმარი ძალა; ოქროსა და ვერცხლს იმიტომ აქვთ ფულის ძალა, რომ ამათ თვითონაც უნდათ შრომა. ამასთან იგივე სმიტი, რიკარდო, მარკსი და სხვანი აღიარებენ, რომ ყველა შრომას არა აქვს ფასი: ფასი აქვს მხოლოდ ნაყოფიერს შრომას. მაგალითად-ასმა კაცმა რომ ასი კოკა წყალი მთელი წელიწადი ნაყოფს, მაინც ამ წყალზედ მოხმარებულს შრომას არა აქვს ფასი. მაშასადამე, ფასი ადევს მხოლოდ იმ შრომას, რომელიც არის ნაყოფიერი, სახმარი. ავიღოთ ოქრო და ვერცხლი: რითი სჯობიან ისინი სახმარისად სხვა ლითონებს: ფოლადს, რკინას, სპილენძს, ალუმინს, თითბერს, თუჯს და სხვა! საქმისთვის, სახმარის ნივთათ ოქროსა და ვერცხლს თითქმის ყველა ეს ლითონები სჯობიან. სიძვირე ოქროსა და ვერცხლისა იმათს სახმარ-ღირსებაზედ კი არ არის დამოკიდებული, არის დამოკიდებული იმაზედ, რამ ისინი უფრო ძნელი მოსაპოვებელი და შესამუშავებელი არიან. თუ ამათ მაგიერობას ადვილად გასწევს სხვა ლითონი, და ესენი კი სხვა ლითონის მაგიერობას ვერ გასწევნენ, მაშ ამაზედ წასული ხარჯი და მუშა ჰგავს იმავე წყლის ნაყვას, რომელსაც ამ ნაყვით და ამაზედ წასულის შრომით ფასი არ ემატება. ვერა ეკონომისტი ვერ მიიღებს პასუხად იმასა, რომ ოქროსა და ვერცხლს ფასი იმიტომ აქვთ, რომ თვით საზოგადოება ძვირად აფასებსო. ბრილიანტსა და აღმასს უფრო ძვირათაც აფასებს საზოგადოება, მაგრამ რიკარდო, სმიტი და სხვანი პირდაპირ ამბობენ, რომ ისინი საფასურნი არ არიანო. ამასთან, საზოგადოებაში შეძლებულნი ხშირად ჰმართავენ ბულბულის ენის სადილებს, ლამაზ ქალებს აბანავებენ შამპანსკისა და ამბრემში, — ნუთუ ამითი ლამაზ

ქალებს ფასი ემატებათ და ბუღბუღლის ენით გამაძღრები უფრო ძვირად ელირებიან? მაშასადამე, ვერც ჩვენ და ვერც სხვანი ვერ ვიტყვით, რომ ოქროსა და ვერცხლს იმიტომ ჰქონდეთ ფასი და ღირსება, რომ მდიდარნი ამათში ბევრს ფასს აძლევენ. მაშასადამე, ოქრო და ვერცხლი, როგორც ფული, არ შეიცამენ იმგვარს შრომას, რომელსაც ადევს ფასი. თუ ეს ასრეა, მაშინ ესენიც ფულათ სახმარებლათ აღარა სჯობიან ქალაქის ფულს და საჭიროა, რომ, როდესაც ისინი გამოდიან ფულად, ამათ მაგიერათაც იქონიოს რამე სახელმწიფომ ნაყოფიერი შრომა ან განძი უზურში, ანუ უკეთა ვთქვათ, გარანტიათ, თუ არა და არც ამათ ექნებათ ფულის თვისება და ძალა. აქედამ ცხადათა სჩანს, რომ ქალაქის ფულს აქვს უპირატესობა ლითონის ფულზედ. აქვს უპირატესობა მით, რომ უფრო ადვილი სახმარი და სამუშაოა; მით, რომ ამაზედ აღარა სცდება ის მუშა ხელი და ღვაწლი, რაც უნდა ოქროსა და ვერცხლს; მით რომ, შეიძლება გამოვიდეს ბევრათ მეტი—იმდენი, რაც საჭიროა სახელმწიფოსთვის; მით, რომ უფრო მკვიდრს გარანტიას იქონიებს, ვიდრემ ოქროსა და ვერცხლისაგან აქვს.

ყველა აქედამ ცხადათა სჩანს, რომ ოქრო და ვერცხლი ფულად არ ვარგანან, და არ ვარგანან ფულის გარანტიათაც.

ახლა გადავავლოთ მოკლეთ თვალი იმათს სწავლას, რომელნიც აღიარებენ ქალაქის ფულს და თხოულობენ ამაში გარანტიას.

ეს სწავლანი რაოდენათე უახლოვდებიან ფულის მნიშვნელობას, მაგრამ, ფულს კიდევ ვერ აძლევენ თავის ძალას, ისინი მხოლოდ რომელსამე ნაწილს სახელმწიფო ქონებისას ჰხდიან ქალაქის ფულის გარანტიათ, გარდა ლოჟისი, რომელიც თითქმის ყოველს სახელმწიფო ქონებას და შეძლებას ჰხდის ამ გარანტიათ.

ჩვენ აქ ცოტა ოდნათ დაწვრილებით ლაპარაკი დაგვიჭირდება ლოჟის აზრზედ ფულების შესახებ, რათგან, ჯერ

ერთი ესა, ამისი აზრი უფრო უახლოვდება ფულის მნიშვნელობას, და მეორეც ესა, გამოგვადგება ამისი სისტემის ბანკების ასაწონათ.

ლოუ, როგორც ზემოთაც გვქონდა ლაპარაკი, ამტკიცებდა ქალაქის ფულის უპირატესობას ოქროსა და ვერცხლის წინაშე. ჩვენ ზემოთ დავინახეთ, რომ ქალაქის ფულს აქვს უპირატესობა ოქროსა და ვერცხლის ფულის წინაშე. ჩვენ უნდა გავარჩიოთ ახლა ლოუსი მხოლოდ შემდეგი შეხედულებანი: 1), რომ ქალაქის ფული უნდა იყვეს უთუოთ იმათთვის, ვისაც ქონება არა აქვს და აქვს სხვა რიგი შეძლება, რომელსაც შეიცავს იმისი აგებულება, იმისი გონებაო. ვისაც ქონება აქვს, შეიძლება იმათთვის იყვეს ფულად ოქრო ზე ვერცხლიო (თუმცა სახელმწიფოსთვის ფულად ხმარებას უფრო ქალაქისა თხოულობს.) 2), რომ ფული უნდა გამოვიდეს იმოდენი, რაოდენიც იმის მოთხოვნილება იქნებაო. 3, რომ შეუძლებელი ხალხის მხრივ უნდა იყვეს ფულის გარანტიათ იმათი ძალა გონებისა და აგებულებისა; შეძლებული ხალხის მხრივ, იმათი ქონებაო; სახელმწიფოს მხრივ მთელი სახელმწიფოს მიწებიაო.

ერთსა და იმავე სახელმწიფოში რომ ერთთათვის მუშაობდეს ერთნაირი ფული, და მეორეთათვის-მეორე ნაირი, ეს იქნება რაღაცა ისა, რომ პირველადვე ეს დასდებს განსხვავებას ერთსა და იმავე სახელმწიფოს მცხოვრებთა, რომელიც ეწინააღმდეგება სიმართლესაც და იმ წადილსაც, რომლისაც აღსრულება ჰსურდა ლოუსს. ეს არ შეიძლება არ ეგრძნა თვით ლოუსსაც, რათგან სხვაგან ის თხოულობს სახელმწიფო ფულად ქალაქის ფულის ხმარებას, და ოქროსა და ვერცხლს, როგორც ფულს, უარს ჰყოფდა. ჩვენ ზემოთ უჩვენეთ მკითხველს და, როგორც ვნახეთ, ლოუც იმ აზრისაა, რომ ოქროსა და ვერცხლის ფული უფრო უხერხული დე საზარალოა, ვიდრემ ქალაქის ფული. მაშასადამე ამაზედ ლაპარაკი, რაც გვითქვამს, მეტი საჭირო აღარ არის.

გადავიდეთ მეორე საგნის გარჩევაზედ, ესე იგი, რომ ფული იმოდენი უნდა გამოვიდეს, რაოდენიც იმის მოთხოვნილებაა.

იმის აწონვა, იმის გადაწყვეტა, თუ რაოდენი ფულია-საჭირო, სრულიად შეუძლებელია იმ წესით, რომელსაც ლოუ აცხადებს თავის სწავლაში, ესე იგი, რომ კამისიამ გამოიკვლიოს ყველა უქონებელთ პირთ მათი პირადი ღირსება და აგებულებისა და გონების შეძლება, რომ აღებულს ფულში იქონიოს გარანტიათაო. რომსახელმწიფომ გაიგოს ამ წესით ვის და რაოდენი ფული უჭირს სახელმწიფოში, მარტო ბანკის დარდგენა კი არ დასჭირდება, დასჭირდება ათასი კამისიებისა, გამოძძიებლებისა და მოხელეთა დაწესება, რომელთაც შენახვა ისრე ძვირად დაუჯდება სახელმწიფოს, რომ სესხად ფულის ამღებლებს ნახევარი თავისი შრომის ფასი ამათს შენახვაზედ მოუნდებათ. ახლა დაურთოთ ამას ისიც, რომ ეს მოხელენი უნდა მოსცდნენ სხვა უფრო საჭირო საქმეს,— მაშინ სახელმწიფოს ეს ხარჯი ერთი ათად დააწვება. ამასთან, არა კამისიას, არა მოხელეთ არ შეუძლიანთ ასწონონ და გადაკვეთითა სთქვან: ვის რაოდენი უჭირს და ვის რაოდენი ფულის პასუხის გება შეუძლიან. მე, ჩემი აგებულების შესა-დარათ, რომელიც მარტო მე ვიცი და სხვა არავის შეუძლიან ამისი ცოდვნა, მჭირდება იმდენი, რაც შეიძლება სხვებს არ დასჭირდეს და ვაღვიარებ კიდევცა, რომ ჩემი ჯანით, გონე-ბით, მეცადინეობით გავცე აღებულს ფულში სახელმწიფოს პასუხი. კამისიამ, ანუ მოხელეთ, რომელნიც ამას არჩევენ, შეიძლება არ მიიღონ ეს სახეში, რათგან არავითარი ამისი დასამტკიცებელი საბუთი არ უჭირავთ ხელთა. მაშინ მე და ათასს და მილიონს ჩემისთანას არ ეძლევათ იმდენი, რაც საჭიროა. უკეთუ სახელმწიფო გადასწყვეტავს, რომ ჩვენი ნე-ბისამებრ მოგვეცეს ფული, მაშინ ჩვენს ნებას არ ედება სამ-ზღვარი. ყველა მოინდომებს იმდენს, რომ სხვებზედ მეტი აიღოს. მაშინ აღებულს ფულს აღარა აქვს გარანტია და ფუ-

ლი ჰკარგავს ყოველს თავის ღირსებას, ყოველს თავის მნიშვნელობას. ეს კიდევ არაფერი. რაკი მე, ცალკე პირს, მეცოდინება რომ, რაოდენსაც მინდა ფულს ავიღებ ბანკიდან და ფულის გადახდას არა ვითარი მაიძულებელი გარანტია არა აქვს, ამგვარი მუქათი ფულის შოვნა ჩამავდებს უსაქმობაში. ეს უეჭველია იმოქმედებს სახელმწიფოზედ ცუდათ. გაჩნდება სახელმწიფოში აურაცხელი უსაქმური ხალხი; სახელმწიფო დაეცემა, დაეცემა თვითონ ფულის მნიშვნელობაცა; თუ ამავე დროს, როგორც ჰფიქრობს, ლოუ, ოქროსა და ვერცხლის ფულიც იქნება შეძლებულთათვის დარჩენილი სახელმწიფოში, ამ ფულის მნიშვნელობა აიწვეს უზომოთ, რაკი ამ ფულს ექნება გარანტია შეძლებულთა ხალხის ქონება, მაშინ ყველა მიატყდება ამ ფულს, მაშინ ამ ფულის ძალით შეძლებულნი წინანდელზედ უფრო ძლიერათ და უფრო მაგრათ დაიჭერენ შეუძლებელთ ხელში: სარგებელსა და მოგებას თავის ფულს და თავნს დასდებენ იმდენს, რომ თავის დღეში იმის სამსახურსა და გადაწყვეტას მოუხდენ შეუძლებელი ხალხი. აქედამ ცხადათ ჰხედავს მკითხველი, რომ შეუძლებელია ფულის იმოდენა გამოცემა, რაოდენსაც საჭიროა კერძო პირთათვის; სხვათაგან სხვის საჭიროების გადაწყვეტა შეუძლებელია და ამასთან ამას მოსდევს უზომო ხარჯი; ნებისამებრ საჭიროების შესრულება კერძო პირთა არ უდებს სამზღვარს ამ საჭიროებას, ჰბადებს მუქათობას და უკარგავს ფულს მნიშვნელობას.

გადავიდეთ მესამე საგანზედ.

ფულის გარანტია (სხვათა შორის) უნდა იყვეს ჯანი, გონება, ხალისი კერძო პირთა, ესე იგი ისა, რაც ჯერ არ გამოსულა ქვეყნად და იფარება ჩვენს ბუნებაში, ანუ, როგორც ლოუ ამბობს, მომავალი შრომა. ამგვარი გარანტია ჰგავს იმ მომავალზედ უზრუნველი კაცის ქცევას, რომელიც ჰყიდის დღევანდელი დღისათვის ხვალინდელს დღეს; ეს ემსგავსება საღმრთო წერილის ესაბის ქცევას, რომელმაც თავისი

მომავალი უფლება უფროსობისა მიჰყიდა დღევანდელს გასაძღომს ოსპის შექამანდში თავის ძმას იაკობს. ქალაქის ფული არის თამასუქი, მე ვიღებ დღეს შენგან ამ თამასუქ-ფულს და ვხარჯამ, დავხარჯე დღეს ხვალინდელი დღე. ხვალ შენს თამასუქში უეჭველია მომთხოვ ხვალინდელს დღეს და შენს თამასუქში უნდა მოქცე, ხვალინდელი დღე კი აღარა, ზეგინდელი და მაზეგინდელი დღენი, რათგან ეს ორი დღე უნდა ჩავაყენო იმ დღეების მაგიერათ, რომელნიც დავხარჯე და ახლა ერთი დღის მაგიერათ ორი დღე მაწვება ტვირთათ. და ამგვარათ, რაც დღეები გადიხ, იმდენი უფრო მეტი მომავალი დღეები მედება სესხად. ეს უეჭველია უნდა მოხდეს მიტომ, რომ უქონებელს კაცს იმდენი დღიური მოსახმარი დასახარჯი საჭიროება აქვს, რომ ფულის შოვნის დროს ვერ შეუძლიან დაიკავოს თავი და არ იხმაროს თავის ბუნების დასაკმაყოფილებლათ. იკმაყოფილებს ბუნებრივს საჭიროებათა მომავალი შრომით: ესე იგი, ჰყიდის მომავალს შრომას დღეის საჭიროების დასაკმაყოფილებლათ. ამგვარი მომავალი შრომით გარანტია ფულისა როგორც თვით სახელმწიფოსთვის, რომელიც ამას მიიღებს, ეგრეთვე უცხო სახელმწიფოთათვის, რომელთანაც სახელმწიფოს უეჭველია მრავალი დამოკიდებულება და კავშირი აქვს, არ არის სანდო. რომელიმე სახელმწიფო რომ ენდოს თავის წევრთ ამ გარემოებაში, გარეშე ხალხნი არ ენდობიან: იმათ უჭირავთ თქვენი ფული, ესე იგი თქვენი თამასუქი, რომლისაც ვალს ან ვერ აიღებს, რათგან ამაში მოცემული გირაო დახარჯულიც არის, ან აიღებს გვიან და მხოლოდ რაოდენსამე ნაწილს. მაშინ თქვენი თამასუქების ძალა იკარგება, თქვენი ფულის ფასი ეცემა, რათგან არა აქვთ მკვიდრი გარანტია.

მაშ დარჩენილა ერთი კითხვა: რა გარემოება უნდა ჰქონდეს ფულს, რომ იმას ჰქონდეს ნანდვილი ძალა, ძალა ფულისა?

ზემოთ ვნახეთ, რომ ფულად სახმარად ჯერ ქალაქლდზედ უკეთესი არა არისრა. ქალაქლის ფულად ხმარება დიდი ხანია

რაც შემოიღეს, თუმცა ბევრსა ჰგონია, რომ ეს ლოუს შემოღებულიაო. ამ ფულს, ანუ უკეთა ვთქვათ, ტყავის ფულს ჰხმარობდნენ კართაღენში ქრისტეს წინეთ. მარკო პოლოსწერს, რომ ჩინეთში ჰხმარობდნენო ქალაღლის ფულს იმ დროს; როდესაც ევროპაში ამ ფულისა გაგებაც არა ჰქონდათო. ამგვარს ფულის ქალაღდს ამზადებდნენ თუთის ხის ქერქვეშ მყოფი ცილისას, რომელსაც სჩეჩქვამდნენ, ამზადებდნენ ქალაღდათ და შემდგომ გამოსცემდნენ ფულად. ამ ფულს ჩინეთის სახელმწიფო გამოსცემდა და ჰხდიდა სახელმწიფოში სავალდებულოთ, ვინც არ აიღებდა ამ ფულს, სჯიდნენ სიკვდილით.

აქედამ ცხადათ სჩანს, რომ ძველადვე ჰხედავდნენ ქალაღდში ფულის ძალას, მხოლოდ რასაკვირველია; არა ჰქონდათ აწონილი, როგორ მიეცათ იმისთვის ნამდვილი ფულის ძალა, რომ მახვილის შიშით კი არა, თავის ნებით და სურვილით აეღოთ ეს ფული და სცოდნოდათ, რომ აღებით ვნება კი არა, სარგებლობა მიეცემოდათ. ამის გამოკვლევას შეუდგნენ დაწვრილებით შემდეგში, როცა გამოცდილებამ უჩვენა, რომ ესრე ცარიელი, უუზორო, ქალაღდის გამოშვება ვერ იზავს ფულობას, რათგან თუ უზორი გარანტია არა აქვს, მაშინ ყველა სახელმწიფო ეცდებოდა, სხვებზედ მეტი გამოეცა, და ქვეყანა გაივსებოდა ქალაღდის ფულით, და ამ ფულს დაედებოდა მარტო ის ფასი, რაც ადევს სხვა ყველა უბრალო ქალაღდს, ან ისიც არა, რადგან უბრალო ქალაღდი საწერად და გასახვევლად მაინც ვარგა, და ის ამისათვისაც არ ივარგებდა. თვით ჩინეთშიაც დაინახეს ამგვარად ფულის გამოცემა საზარალოთ და რამდენჯერმე მოსპვეს ამ გვარი ფული.

რაკი ვნახეთ, რომ ქალაღდის ფული უკეთესია სხვა ფულებზედ და უჩვენეთ, რომ ქალაღდსაც გერ ნამდვილი ფულის მნიშვნელობა არ მისცემიაო, მაშ შეუდგეთ იმის გამოკვლევას, თუ რა გარემოებაში მიეცემა იმას ნამდვილი ფუ-

ლის სახე და ძალა.

ყველა მცირეც არის შეგნებული ეკონომისტი. ყველა ფინანსისტი, გეტყვით, რომ ფული არის საღისარი საქონლისა, ნაშრომის გადაცვლ-გადმოცვლისა; ფული არის სიმბოლო იმ შრომისა, რომელიც მოჰხმარებია საქონელს, როდესაც ჩვენ ვაშბობთ მანეთით, ამდროს უნდა ვიქონიოთ სახეში: რამოდენა ხანის შრომას დაერქვა მანეთი, რამოდენა ხნის შრომას ჰსახავს მანეთი. აქედამ გამოდის ისა, რომ მინამ ერთი და ერთი საყოველთაოთ, საქვეყნოთ არ იქნება გადაწყვეტილი, რომ, ვთქვათ, სამი საათის შრომას, ფულათ ერქმევა მანეთი, მინამ ფულს არ ექნება ნამდვილი ფულის სახე, მინამ ფული იქნება მოჩვენებასავით, რომელსაც არ ექნება არა ვითარი სწორე და გადაწყვეტილი კავშირი საქმესთან და არ იქნება ნამდვილი სიმბოლო იმ შრომისა, რომელსაც ფასს ეს უნდა წარმოადგენდეს: დღეს ის ფული, რომელსაც ჰქვიან მანათი და ღირს სამი საათის შრომის ნაყოფათ, ხვალ ჰღირს მარტო ერთის საათის ან ხუთი საათის, ათი საათის, ან მეტის ან ნაკლების შრომის ნაყოფად. ესე იგი, რასაც დღეს მანეთათ ჰყიდულობ, ხვალ იყიდი აბაზათ, ხუთ მანეთათ, თუმნათ, რა შაურად და სხვა. დღეს მანეთი შენ სამი საათის შრომის ნაყოფში მიგიღია, ხვალ ამ მანეთათ საათის შრომის ნაყოფსაც ვერა ჰყიდულობ, ან შეიძლება იყიდო ათისა და ოცი საათის ნაყოფიცა. დღევანდელი შენი მანეთი, ხვალ დღევანდელ აბაზათ აღარა ჰღირს, ან დღევანდელი შენი მანეთი ხვალ დღევანდელ თუმნათა ჰღირს. ამგვარათ, დღეს გამოცემულს ფულს, ხვალ, თუმცა იგივე სახელი ჰქვიან, მაგრამ იმას თავისი სახელის ფასი ეკარგება. ყველა ეკონომისტები, ყველა ფინანსისტები ინტერვენ ამაზედ თავებს, რომ ფულს არ ემარტებოდეს ეს ცვლილება; საღისრათ ამისა უჩვენებენ ათასგვართ წყობილებათა, რომელთა შორის ჩვენ მოვიყვანეთ ზემოთ საუკეთესო ეკონომისტთა აზრები.

ცხადი საქმეა, რომ, რაკი ფული უნდა იყვეს გამოძსა-

ზეელი, სიმბოლო საქონელზედ მოხმარებული სასარგებლო შრომისა, მაშინ საჭირო აღარ არის, რომ ფულს კიდევ თავისი საკუთარი ფასიცა ჰქონდეს. მაშინ ოქროსა და ვერცხლის ფული ამათა. უკეთესი სახმარი ამ შემთხვევაში არის, როგორც ზემოთაც ვუჩვენებდით, ქალაღი. ქალაღები, ესე იგი ქალაღდის ფულები გვეუბნებიან, რომ რასაც დროს გნებავთ წარაადგინეთ ხაზინაში, ბანკში და ჩემში მიიღებთ ოქროსა და ვერცხლსაო. დღევანდელი გარანტია ქალაღდისა, როგორც ისწავლებოდნენ მომეტებული ნაწილი ეკონომისტთა, არის ოქრო და ვერცხლი. თუმცა ასე აწერია ამ ქალაღებს, მაგრამ ვერც ხაზინაში და ვერც ბანკში ვერ მიიღებთ ქალაღდის ფულში ამდენს ოქროს. მიზეზი ამისი არის ისა, რომ ოქრო და ვერცხლი ცოტაა ხაზინაში და ქალაღდის ფული უზომოთ იმაზედ მეტია. არც ერთ სახელმწიფოს არა აქვს იმდენი ოქრო და ვერცხლი, რომ ყველა თავის მოვალეებს, ესე იგი ვისაც ამათი ქალაღდების ფული უჭირავთ, გასცენ პასუხი. მაშ, ცხადი საქმეა, რომ, თუ უნდათ ამ გარემოებაში ფულს ფასი ედოს, უნდა ქალაღდის ფული იმდენი გამოიცეს, რაც უზურში რჩება ოქრო და ვერცხლი. მაშინ ფული ისე მცირე გამოვა, რომ მეთად და მეთადშიც ვერ დააკმაყოფილებს სახელმწიფოსა. რათგან ფული არის მხოლოდ გამომსახველი, სიმბოლო იმ სასარგებლო შრომისა, რომელიც მოხმარებულა საქმეზედ და ამასთან არის საღსარი, რომ ამდებსა და მიმცემთ უადვილდეს საქონლისა გადაცემ-გადმოცემასა, მაშინ, უეჭველია, უნდა გამოვიდეს იმოდენა ფული, რაოდენიც სახელმწიფოში შრომა დადებული საქონელი ტრიალებს. ამასთანავე, რაკი ეს ფული არის თამასუჭი, უნდა გამოვიდეს იმოდენი, რამოდენისაც პასუხის გაცემა შეუძლიან სახელმწიფოს. უკეთუ გამოვა ამაზედ ნაკლები, მაშინ ყველა საქონლისათვის არიქნება ფული, და, რადენიც ეს ფული დააკლდება, იმდენი საქონლის პატრონს გაუძნელდება აღებ-მიცემა და გადაცვლ-გადმოცვლა;

მაშინ ფულს არ ექნება თავისი ნამდვილი დადებული სახელის მნიშვნელობა, მაშინ ფულს დაედება მეტი ფასი, ესე იგი, ვისაც ის დააკლდება, იმას ეს დააწევება ტვირთათ: უნდა იმან ფულის პატრონს თავისი საქონელი ნაკლებ ფასად მიჰყიდოს, ან, თუ სესხად უნდა, უნდა დიდი სარგებელი მისცეს. უკეთუ მეტი გამოვა, მაშინ რავდენიც ფული მეტი იქნება, იმდენი ფულს ფასი დააკლდება და ფულის პატრონი იძულებული იქნება საქონელში მეტი ფასი აძლიოს, ვიდრემ ის საქონელი ჰლირს. გარდა ამისა, მეტი ფულის გამოცემას მოსდევს უარესი უბედურება: სახელმწიფო იძლევა იმდენს თამასუქებს ანუ იღებს ვალს, რისაც გასტუმრების საღსარი არა აქვს. მაშინ იმას ემუქრის კოტრობა. ეგრეთვე არ შეიძლება გამოსცეს ფული შრომა დაუდებულს საქონელზედ, როგორც მაგალითათ მიწაზედ, ტყეზედ, მადანზედ და სხვა ამისთანებზე, რათგან ფული ჰსახავს ფასს; ფასი, როგორც ვცანიტ ადევს იმას, რასაც შრომა დასდებია. თუ შრომა დაუდებელს საქონელზედაც გამოვიდა ფული, მაშინ ამ ფულის შემწეობით ისიც ფას დადებული გახდება, როდესაც რომ იმაზედ არ არის შრომა წასული, და მაშინ შრომა დადებულს საქონელს ფასი დააკლდება, რაკი ამათი ფასის გამომსახველი ფული მეტი გამოვა, ვიდრემ თვით ეს საქონელია; და ეს მეტი გამოცემული ფული დასწევს ამათს ფასსა, ასრე რომ. ფასიანს ფასი დააკლდება და უფასურს ფასი დაედება, რადგან ფასიანის დაკლებული ფასი გადავა უფასო საქონლის ფასის მიცემაზედ. აქედან ცხადათა სჩანს, რომ ფული უნდა გამოვიდეს იმოდენა, რაოდენიც სახელმწიფოსა აქვს შრომა დადებული საქონელი. მაშინ და მხოლოდ მაშინ გამოცემულს ფულს ექნება ნამდვილი ფასი. მაშინ ფული იქნება იმ ზომისა გამოცემული, რაოდენიც საჭიროა საქონლის გადაცვლ-გადმოცვლისათვის და რაოდენისაც პასუხის გება შეუძლიან სახელმწიფოს; მაშინ ყველა შრომა დადებულს საქონელს ექნება თავისი

წარმომადგენელი საღსარი, სიმბოლო აღებ-მიცემობისა და საცკლისათვის. გარე ამისა, ესე იგი სასარგებლო შრომა დადებული საქონლისა, ფულის გარანტიათ, სხვა ყველა გარანტია არის ფიკცია, ამოება. თითქმის ყველა ეკონომისტი არის იმის თანახმა, რომ ფასი მარტო იმას ადევს, რაზედაც შრომა წასულა. რაკი ფული არის ფასის გამომსახველი, მაშასადამე ეს უნდა იყვეს სიმბოლო მხოლოდ იმ ქონებისა და ამის გარანტიათ უნდა იყვეს ის ქონება, რომელზედაც შრომა წასულა და ამითი ფასი დასდებია. ეკონომისტთ ეს გაუშვეს მხედველობიდან: თვითონვე აღიარებდნენ, რომ ფასი ადევს მხოლოდ იმ საქონელს. რომელზედაც მუშა დრო მოხმარებულია, და თითონვე კი ფულს ჰხადიდნენ სიმბოლოდ იმ ქონებისა და უხდიდნენ გარანტიათ იმ ქონებას, რომელზედაც სასარგებლო შრომა არ იყო წასული ან შრომას თავისი ბეჭედი არ დაედო ჯერა; ან არა და ჰხადიდნენ-გარანტიათ იმ შრომა დაუდებელს ქონებას, რომელიც შეარდგენდა სახელმწიფოში უმცარეს ნაწილს, და თითონვე კი ამ ბოზდნენ, რომ სახელმწიფოს წარმატება დაბრკოლდება, თუ ფული იმის შეძლების ზომისა არ გამოვიდა.

რასაკვირველია, ჩვენ აქ მოველით ერთს წინამდღევს პასუხს, — გვეტყვიან: როგორ ვინდათ ყველა იმ საქონელს, რომელზედაც თანასწორი შრომაა წასული — დაადოთ თანასწორი ფასი, როდესაც საქონელის ფასი არის დამოკიდებული მოთხოვნილევასა და მუშტარზედაო. ზოგზედ მეტი შრომა წასულა. მაგრამ მუშტარი ნაკლები ჰყავს, რომლისგამოც პატრონი იძულებული იქნება თავისი საქონელი ნაკლებათ გაჰყიდოს; ზოგზედ ნაკლები შრომა წასულა, მაგრამ მუშტარი მეტი ჰყავს და უექველია ის თავის საქონელს მეტათ გაჰყიდისო. კეშმარტია; დღიურს მოვლენას რომ ყური უგდოთ, თითქო ასრეა, რომ ფასი საქონლისა ფულზედაც და ერთმანეთში პირდაპირ გადაცვლაზედაც არის დამოკიდებული საქონლის მოთხოვნილებასა და იმათ რაოდენობაზედ, ანუ, რაგორც რუსები ამბობენ, —

на спросъ и предложѣніи. მაგრამ, რომ თვით ამ ეკონომიურს მოვლენას კარგათ ჩავაკვირდეთ, ეს ჩვენი წინააღმდეგი პასუხი ვერ დაიჭერს თავს. „საქონლის ფასის საწყაო არის ამ საქონელზედ მოხმარებული გონებისა და აგებულობას შრომის დრო“, ამბობს სენ სიმონი. „საქონლის ფასს შეადგენს შრომა კაცისა, რომელიც მოხმარესულა ამ საქონელზედ. რადგანაც საქონლის ფასს შეადგენს შრომა კაცისა, რომელიც ამ საქონელზედ მოხმარებულა, ამისგამო ყველა საქონელს, რომელსაც თანასწორი შრომა მონდომია, აქვს თანასწორი ფასი“ ამბობს მარკსი. „მათთვის, ვისაც უნდათ შეიძინონ რაიმე საქონელი, ფასი ამ საქონლისა არის, მოხმარებული ამ საქონელზედ შრომა და ღვაწლი“. ამბობს ადამ სმიტი. რიკარდო, რომელიც თითქო უჩვენებდა რომელსამე აზრის შეუუსებლობას ამაში ადამ სმიტსა, შემდგომ ბევრი ლაპარაკისა და გამოკვლევისა, დადგა ამავე აზრზედ, რომ საქონლის ფასი არის ამაზედ მოხმარებული მუშა დრო. გობზი, პეტი, თვით სახელოვანი საფრანგეთის მარშალი ვობანი და მრავალი სხვანი იყვნენ ამავე აზრისა. შესახებ იმ ფასებისა, რომელიც არის დამოკიდებული საქონლის მოთხოვნილებასა და იმათს რაოდენობაზედ (спроса и предложѣніи), მარკსი იძლევა შემდეგს პასუხს: „კლასიკურმა პოლიტიკურმა ეკონომიამ უკრიტიკოთ აიღო ცხოვრებიდამ შეხედულობა შრომის ფასზედ; მაგრამ, შემდგომ ეს მიატყდა ამგვარს კითხვას: როგორ უნდა გადიქრას ის შრომის ფასი? მაშინ ის მიხვდა, რომ: ის ცვლილება, რომელსაც ახდენს შრომასა და საქონლის ფასზედ საქონლის რაოდენობა და საქონლის მოთხოვნილება (спросъ и предложѣніе) არათერს არასა პლსნის, გარდა ფასების ცვლილების და მაზანდის (рыночные) ფასის აწევ დაწვევისა. უკეთუ მოთხოვნილება და საქონლის რაოდენობა თანასწორნი არიან, მაშინ სხვა თანასწორ გარემოებასთან, ფასი ერთს დონეზედ დადგება (აღარ აიწევ-დაიწვეს.) მაშინ მოთხოვნილება და საქონლის რაოდენობა (спросъ и предложѣніе) ველარ გვიღს-

ნიან ვერაფერ შესახებ საქონლის ფასისა. მაშინ საქონლისა და შრომის? ფასად რჩება შრომა, რომელიც არ არის დამოკიდებული მოთხოვნილებათა და საქონლის რაოდენობაზედ, და არის გამომსახველი ბუნებრივი ფასისა.“ აღამ სმიტიც ამის შესახებ თითქმის ამასვე ამბობს, აი იმისი სიტყვები: „საქმეში მაზანდის ფასი (рыночные цены) და ბუნებითი ფასი თანასწორნი არ არიან. მაზანდის ფასი არის დამოკიდებული იმ საქონლის რაოდენობაზე, რომელიც გამოტანილია გასასაღებლათ, და ამ საქონლის მოთხოვნილების რაოდენობაზედ, რადგანაც გამომცემთათვის ძნელია იმისი შეტყობა, თუ რაოდენი მოთხოვნილება იქნება საქონლისა, რომლისგამოც ძნელად შეუძლიანთ გაიგონ და გამოსცენ იმდენი, რაოდენიც მოთხოვნილებაა მუშტრისაგან; ამის გამო ძნელათ მოხდება, რომ მოთხოვნილება და საქონლის გამომცემა თანასწორნი იყვნენ. მაგრამ, რადგანაც საქონელიცა და მოთხოვნილებაც იმას ეტანებიან, რომ თანასწორნი გახდნენ, მაშინ ამათი შუაგული ხდება ბუნებითი ფასი, (შრომა, მოხმარებული საქონელზედ) და ამ ფასს ეტანებიან და უახლოვდებიან საქონლის ფასები.“

მაშასადამე, მოთხოვნილება და საქონლის რაოდენობა არა სხავს ნანდვილს ფასს საქონლისას. ის მხოლოდ ასწევდასწევს და დროებით სცვლის ნანდვილს ფასს. ნანდვილს ფასს ჰსახავს მხოლოდ შრომის დრო, მოხმარებული საქონელზედ. უკეთეს მოთხოვნილება და საქონლის რაოდენობა არა ჰსახავს ნანდვილს ფასს, მაშასადამე ფულის ფასის დასახელებაზედ საქონლის ფასის დასადებათ უნდა იხმარებოდეს; მოთხოვნილება და საქონლის რაოდენობა კი არა. ის, რაც ბუნებით და ნამდვილათ ჰსახავს საქონლის ფასს. ამ ფასს, გარე შრომისა, სხვა ვერა გამოსაჰსახავსრა. ასე რომ არ იყვეს, მოთხოვნილება და საქონლის რაოდენობა თითქმის ყოველ დღე იცვლება თითო ჯურა საქონელსედ, თვით მუშა ხელზედაც; ამასთან, ის ერთს საქონელს ხშირად, უცვლის ფასს.

მეორე საქონელს უფრო ძვირათ, მესამეს კიდევ უფრო ძვირად. მაშინ რა დონეზედ უნდა დააყენოს ფული სახელმწიფომ? რას უნდა დაამყაროს თავისი ფულის საფასურობა? დარჩენილა, ალაღაბედზედ გამოიცეს ფული. ალაღაბედზედ ფულის გამოცემა ფულობას ვერ გასწევს, იმიტომ რომ არ იცით სახელმწიფო საქონელზედ მეტსა სცემთ თუ ნაკლებსა. რაკი სახელმწიფომ ეს არ იცის, მაშინ ის თავის საქიროებასა და შეძლებას ვერ ესაზომება ფულის გამოცემაში. და შეიძლება იმდენი ფული გამოსცეს, რისაც შეძლება არა აქვს, და მაშინ ფული ჰკარგავს თავის ფასს, რომელსაც კიდევცა ვხედავთ თითქმის ყოველ დღე. ამგვარს უსაზომო ფულის გამოცემას მოსდევს ისევ კოტრობა. მაშ ფულის ზომისა და ფასის მომცემად დარჩენილა მხოლოდ მუშა დრო, მოხმარებული საქმეზედ.

ამგვარად, როდესაც ჩვენ გავიჯეთ ნანდვილი მნიშვნელობა ფულისა ანუ უკეთა ვსთქვათ, სახელმწიფო ვექსილები-სა, ახლა ჩვენ შეგვიძლიან შეუდგეთ ლოუსა და პრუდონის ბანკების მნიშვნელობის გარჩევას.

ჩვენ ზემოთ მოვიყვანეთ მოკლედ აზრი ლოუსიცა და პრუდონისაც შესახებ ბანკებისა. ამათი თქმით, ბანკებმა უნდა მისცენ თამასუქებში ფული იმათა, ვისაც საქონელი არა აქვთ, არა აქვთ ქონება, და აქვთ გონება, მხნეობა, ნიჭი, სწავლა. ამითი ჰლამიან ისინი, რომ რაკი ამ უქონებელთაც ექნებათ ფული, მაშინ ისინი დაიჭვირენ თავის თავათ საქმეს, აღარ დასჭირდებათ, ან ნაკლებათ დასჭირდებათ მქონებლების თავი: ამითი ისინი თანდათან შეიძენ ქონებას და მიაღწევენ შეძლებულებთან.

ჩვენ, ფულის მნიშვნელობასთან, ვცანიით, რომ, თუ სახელმწიფო თავის შრომა დადებულს საქონელზედ მეტს ფულს გამოსცემს, ფული თავის ძალას იმდენათ ჰკარგავს, რავდენიც მეტი გამოვა. მაშასადამე იმდენი ფული უნდა გამოვიდეს ამ საქონელზედ, რაც სახელმწიფოს შრომა დადებული ქონება

აქვს. გარდა ამისა, უკეთეს სახელმწიფო ბანკი გამოსცემს იმა-
ზედ მეტს ფულს, რაც სახემწიფოს ამ გვარი ქონება აქვს,
მაშინ მქონებელს რჩება ხელში თავისი ქონებაც და ფუ-
ლიცა, რაც ეს ქონება ღირს: ე. ი. ქონებაცა და ამათი შე-
საფერი ფულიც მქონებელთ უჭირავთ ხელთა, უქონებელთ
რჩებათ ხელში მარტო ფული, მეტი გამოცემული, რომელ-
საც აქვს გარანტიათ ის, რაც ჯერ არ გამოსულა და რაც
უნდა იყვეს ხვალისა და არა დღეისა. ხვალის დახარჯვით,
როგორც ზეთაც გვითქვამს, ხვალი რჩება ცარიელი; ხვალის
დახარჯვით სახემწიფოსაც ის დაემართება, რაც კერძო პირს:
ხვალ დარჩება ხელცარიელი. ამისთანა გარანტიაზედ გამოცე-
მულს ფულს, გარდა სხვა ზარალისა, თვითონ მშრომელთა-
თვის, რომელხედაც მე ზემოთ ვუჩვენე, არა აქვს ნამდვილი
ფულის მნიშვნელობა. მართალია, ეს ფულის მნიშვნელობის
დეკარგვა მარტო ამ ფულზედ არ იქნება: ეს განაწილდება ყვე-
ლა სახემწიფოში გამოცემულს ფულზედ. მაგრამ საკუთრივ
მშრომლებისთვის ამგვარი ფულით აი რა ხდება. ამ ფულში
თამასუქების ვარანტიათა აქვთ მიცემული თავისი გონებისა
და აგებულების ძალა. უკეთესთა ეკონომისტთა სწავლით,
საშუალოთ მშრომელი კაცი შეიცავს მხოლოდ იმოდენა შრო-
მის ძალას, რომელიც იძლევა მხოლოდ იმოდენს ნაყოფს,
რომელიც ეყოფა ამ მშრომელს. ესთქვათ: ბანკმა მისცა ამათ
თავის აგებულებისა და გონების შრომის ძალაში ხვედრი სე-
სხი, მაშინ ამათ მიეცემათ მხოლოდ ისა, რაც ამათთვის საკმაოა.
ვთქვათ მოინდომეს მშრომელთ ამ ფულით საქმის დაწყება.
საქმეს უნდა მესალა, იარაღი, ბუმებისაგან ჩონიკებუ-
ლი სიმდიდრე (მიწა, წყალი, მადანი, ტყე და სხვა).
ესენი მშრომელთ არა აქვთ, ესენი უჭირავთ სხვებს ხელში.
საკითხავია: ეს ქონება რითი უნდა იყიდონ, როდესაც ი ამათ
მიეცათ მხოლოდ იმოდენი ფული რაც ამათ სარჩენათ საქიროა?
ესეც რომ იქით იყვეს, არა ვითარი მაიძულებელი ძალა არ
არის, რომ მქონებელთ ამათ მიჰყიდონ თავისი ქონება ფულში,

რათგან ფული ამათ არ უჭირთ, რაკი ქონებაცა და ამ ქონების საფასურო ფულიც თვითონ ხელთ უჭირავთ. უამისკოთ უქონებელნი ვერ შეუდგებიან საქმეს.. მაშინ დარჩენიათ ერთი ღონე: მიჰმართონ ისევ თავის ჯანს, გონებას, მხნეობას, რომ მოახმარონ ქონებას, და იმითი ისარგებლონ. ქონება აქვთ მქონებელთ, მქონებელთ უნდათ ამათი ფული კი არა, ჯანი, მხნეობა, ძალა, ცოდნა. ისინი მისცემენ სახმარათ თავის ქონებას იმაში, რაც ამათ უჭირთ; ჯანსა, გონებასა და მხნეობაში. მაშინ რას უშველის ამათ ცარიელი ფული? ესეც კიდევ იქით იყვეს. ვთქვათ ამათ მოინარჩუნეს ფული და მქონებელთ მიყიდეს ამათ საქმისათვის საჭირო იარაღი და სხვა სახმარი მასალა და ქონება, მაშინ ესენი თავისი ფულით რას აძლევენ მქონელთ? ფული ხომ იმათ მოცემული აქვთ თავისი გონებისა და აგებულობის საშრომლად მყოფს ძალაში. მაშასადამე, ესენი აძლევენ მქონელთ თავის შრომის ძალას. რაკი ეძლევათ ამათ ფული სესხად მხოლოდ იმდენი, რაც შეარდგენს ამათს შრომის ძალას და რაც მხოლოდ არის საკმაო ამათ სარჩენად, -- რაკი ამასთან ამათი შრომა ითვლება გირაოდ ბანკში, რომელმაც ამ შრომაში მისცა იმათ ფული სესხად, -- მაშინ, რაკი ესენი გადასცემენ თავის ფულს მქონებელთა, ამათი შრომა გაღადის გირაოდ მქონელთა ხელთა, ანუ უკეთა ვთქვათ, ესენი თავის ჯერ მოუხმარებელს შრომას სცვლიან მქონებელთა ქონებაზედ. ნუთუ ეს მქონებელნი ამ გირაოს ანუ საცვალს გაუშვებენ ისე, რომ არ ისარგებლონ ამითი? ცხადი საქმეა, მოინდომებენ ამ ფულის ძალის მოხმარებას. მაშინ იმათ, ე. ი. მშრომელთ უნდა იშრომონ ისევ მქონებელთა სასარგებლოდ, და თავის სარჩენად აღარ დარჩებათ საკმაო დრო. მაშინ ძალა რჩება ისევ მქონელთა ხელთა. მართალია, მაშინ ფულს სესხად დიდი სარგებლით ისე ვეღარ ვასცემენ. მაგრამ თავის ქონების მოხმარებაში აიღებენ იმავე მოგებას, რაც ულიათ წინად, და ძალა შრომელთა მუშა დროდამ მოგებისა

ისევ დარჩებათ ხელთა.

მაშასადამე, აქაც კი ამ მაღალს და კეთილშობილურს დაწყებაში ბანკს არა აქვს ეს ძალა სასარგებლოთ კაცობრობისა, რასაც აწერენ იმას ლოჟი, პრუდონი, ჯონ გრეი, ლუი-ბლანი და სხვანი. იმ იდეალის მისაწდომათ, რომელსაც ეტანებოდნენ ლოჟი, პრუდონი და სხვანი ბანკების შემწეობით, გინდ კერძო პირი იყვეს, გინდა კოოპერატიული საზოგადოებანი, თუ იმათ ფულთან, სხვა ქონებაც არ მოსდევს, იქნება ბრძოლა ქარის წისქვილებთან: თუ მისცემს შემწეობას მშრომელთა დროებით, მოკლე ხანს, მცირეს, ცოტაოდენს, — შეუსუნბუქებს. ფულში სარგებლის გადახდას, ამასაც მხოლოდ დროებით. ამ იდეალის მისაღწევად რომ კაცობრიობა მისწვდეს იმ ბედნიერებას, რომელიც ედოთ გულში ლოჟსა და მიმადევართ, იჩვენებიან უფრო ნანდვილს და მკვიდრს გზებზედ; ამისი კვალი დიდხანსა აღებული არის. მარკსი და იმისი შკოლა უწოდებენ ამას ევსპროპრიაციას გაეპსპროპრიებულთაგან, (*) მაგრამ ამაზედ ლაპარაკი არ შედის ჩვენი წერილის პროგრამაში. თუმცა ჰღირდა ამაზედ ვრცლად ლაპარაკი, რაკი ეს სწავლა: ეპროპრიაცია გაეპსპროპრიებულთაგან მრავალთ სხეანაირად გაიგეს და სხეანაირად უნდათ ცხოვრებაში გაყვანა.

დასასრულ, ჩვენ არა შეგვიძლია არა ვთქვათ რაოდენიმე სიტყვა ჩვენს ბანკებზედ.

ვიცი ჩვენი შორს მქვრეტველი მკითხველი და მეტადრე მწერალნი მიხვდნენ, რომ ჩვენ ამ სტატიით ჩვენი ბანკების წინააღმდეგაცა ვართ.

(*) ჩვენებურად ეს აზრი ასრე გამოთქმის: ჩამორთმევა ჩამორთმეულთაგან.

მე აქ უნდა ავლსნა ჩვემი აზრი.

მე ვარ წინააღმდეგი საზოგადოთ ბანკთა წყობილებისა. მაგრამ, რაკი ქვეყნად ერთი ბანკიც არის დაწესდა, მაშინ ძალა უნებურათ ვისაც უნდა თავის დაცვა, უნდა გაიჩინოს თვითონაც ბანკი.

ძალიან მაგნებელია ომი და საომრად ჯარისა, ფულისა და იარაღის მოცდენა. მაგრამ, თუ ერთი რომელიმე სახელმწიფო აწყობს ჯარებს, იარაღს და სხვა მასალას და ემუქრის სხვებს ბრძოლითა, მაშინ ყველა, ვისაც თავის დაცვა უნდა, თვითონაც უნდა გაიჩინოს ჯარიცა, იარაღიცა და სხვა საომარი საჭირო მასალაცა, რომ სხვამ ეს არ შთანთქას.

ესევე არის ბანკის შესახებ.

როდესაც შესდგა ერთი ბანკი, ფული ყველა ქვეყნიდამ, ყველა სახელმწიფოდამ ეტანება ამ ბანკს შესანახად და სასარგებლოთ. მაშინ, თუ ყველა ქვეყანას თავის ბანკი არა აქვს, აქაური ფული გავა სხვა ქვეყანაში და ამ ქვეყანას მოაკლდება მრავალი ფული, და უფულობა მისცემს დიდს ზარალს.

აი ამ მხრივ უნდა შევხედოთ ჩვენს ბანკებს, როგორც ჩვენი ფულების ჩვენსავე ქვეყანაში შემნახველს და მით ჩვენს დამცველს.

აქედამ გამოდის ის აზრი: დიდი სასარგებლო იქნება, რომ ყველა სახელმწიფოებმა მოსპონ ომიანობა და ჯარები. თუ ყველამ ერთათ არ მოსპო და მარტო ერთმა ან რამდენმამემ მოსპეს და სხვებს დარჩათ ისევა, მაშინ ეს სხვები შთანთქამენ დანარჩენებს. ეგრეთვე ბანკების შესახებაც ასრეა, თუ მარტო ერთი ან რამდენიმე მოსპობს, მაშინ ამათს ფულს შთანთქამენ ისინი, ვინც არ მოსპობენ.

33

ფ 981

ქლება და მალე გამოვა.
ჟა პატრიოტობა ანტონ ფურცელაძისა
იი თუ ინდუსტრია მისივე.

ფასი ორი შაური

ზ. კიკინაძე
შედრე თუმანაშვილის ქუჩა № 32.